O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV. №

Миллий Тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси

1998 йил, 20 октябр | 34 (164)-сон

ЎЗБЕКИСТОНДА ДАВЛАТ ТИЛИ ТЎҒРИСИДАГИ ҚОНУННИНГ КУЧГА КИРГАНИГА ЭРТАГА 9 ЙИЛ ТЎЛАДИ

Жамоат ўртасида кўпгина одамлар газеталардан кўнгиллари тўлмай норози бўлиб юрганлари, сўзлаганларини кўрамиз, эшитамиз.

Баъзан ўта телбанамо сарлавҳалар кўзга ташланадиган-кўзга ташланадиган қилиб ёзилган ва ёнига ундан ҳам телбанамороқ суратларни паххайтириб қўйилган четдан келган газеталарни анча қимматга бўлса ҳам, индамай сотиб олаётган шу замоннинг кишисидан: «ахир, биродар, ўзимизнинг газеталардан ҳам олмайсизми, ўз газеталаримизни ўйламайсизми, четдан келаётган газеталарнинг «сариқ» материалларини шунчалар қизиқиб ўқийсизми?» — деб гапга тортсангиз, у: «э, қўйинг, ўзимизнинг газеталарда расмий хабарлардан бошқа ҳеч нарса йўқ. Кўпчилиги бир хил. У хабарларни бир пас телевизор олдида ўтирсам, эшитиб билиб оламан. Уларни пул сарфлаб газетадан ўқишга ҳожат борми?» — деб эътироз билдиради. «Эҳтимол сиз маълум даражада ҳақдирсиз. Лекин ҳамма газеталарни ёппасига умуман қоралаб ташлаш, уларда ҳеч нарса йўқ дейиш тўғри эмас. Ҳамма газеталарда ҳам албатта, ўқийдиган, ўқишга арзийдиган бир нарса бўлади. Бўлмай иложи йўқ...» — деб унинг фикрини тўғриламоқчи бўласиз. Четдан келадиган газеталарни ўқишга ишқивоз эса: «Ана кўрдингизми, ҳатто ўзингиз ҳам «маълум даражада» деяпсиз. Қани ўзингиз ҳалолини айтинг: нима деганингиз у «маълум даражада» деганингиз? Чала деганингизми ёки бор нарсани бошқача қилиб кўрсатишга уриниб хаспўшлаганингизми? Мен анча йиллардан бери газета ўқийман. Газетасиз куним ўтмайди. Арзонроқ тушлик қилсам қиламанки, лекин газетага пул ажратаман. Бўлмаса, одам замонни ҳис қилмай қўяди. ТВ, Радио жуда қудратли ахборот воситалари. Лекин ҳар қанча ТВ бўлсин, ҳар қанча радио бўлсин, кундалик ёки ҳафталик газетанинг ўрни бошқа! Газетани ўқиб ўтириб, ўйга ботасиз. Унинг саҳифалари билан юзма-юз ҳоли ўтириб тортишасиз, суҳбатлашасиз. Ўз хаёлингизни ўзингиз пешлайсиз. ТВда бундай эмас. ТВ сизни шоҳид ва воқиф қилади. Яъни мушоҳадага ундайди. Сизда шоҳид томошабин ҳисларини шакллантиради. Э, ака, газета асли бебаҳо неъмат-куя!»...

ГАЗЕТА, ҲАЁТ ВА РАСМИЯТЧИЛИК

ДАВРДАН КЕЧИКМАЙЛИК. КЕЧИКИШ ОРҚАДА ҚОЛИШДИР

Бизнинг кутилмаган баҳсимизга қизиқиб қулоқ солаётган газета сотувчи орага гап қистиради: «Бизнинг газеталаримиз расмиятчироқ-да, бўлмасам...» — дейди.

У анчалардан бери хаёлимда безовта суринган фикрни айтди. Ичимда одамлар бир хил ҳодисалар ҳақида бир турли фикрлайдилар, деб ўйладим. У касалнинг номини аниқ-равшан қилиб тилга олди. Касал тўғри диагноз қилинмагунча тузалмайди. Яхши врачнинг бош фазилати тўғри диагноз қўйиш. Тўғри диагноз касал кишини турли сарсонгарчиликлардан халос қилади. Энг осон чора билан тузаладиган касалга мураккаб ва жуда қимматга тушадиган операциялар қилиб ўтиришга, касал бечорани чув туширишга ўрин қолмайди.

Тирноқ ичига олиб бўлса ҳам рўй-рост айтайлик: газеталаримизнинг «касали» бор. Бу «касал» кеча ёки бугун пайдо бўлган эмас. У тоталитар мафкуранинг судралиб келаётган уқубати. Тоталитар газеталар ўта расмиятчи газеталар эди. Расмиятчилик уларнинг жон-жонига сингиб кетган, ҳатто расмиятчиликнинг рамкасига сиғмайдиган, сиғиши мутлақо мумкин бўлмаган ҳодисалар ҳам, унга бўйсундирилар, расмиятчилик билан қолипланар, расмиятчиликнинг одамни бўғиб ташлайдиган упа-элиги билан пардозланарди. Бундай пардоз-андоздан сўнг ҳар қандай жонли материалнинг ранги бутунлай ўчиб кетарди. Ўша йилларнинг газеталарини бир варақлаб кўринг: наҳотки бу биз, наҳотки биз шундай яшаганмиз, шундай ўйлаганмиз, шундай фикрлаганмиз, шундай шарҳлаганмиз», — дейсиз. Ўзингизга ўзингиз ишонмайсиз. Ўтмиш билан қиёслаганда бугунги газеталар бутунлай бошқа олам эканлигига ишонч ҳосил қиласиз. Ҳайрият! Ҳайрият! Қутулган эканмиз! —деб суюнасиз. Газеталар эркин бўлиб қолди. Газеталар тўлғин бўлиб қолди. Ақлли бўлиб қолди газеталар. Журналистлар, газетачилар ишламаяпти деб бўлмайди. Улар ишлаяпти. Улар ишламаса, мустақил республикада шунча газеталар кунда қаердан пайдо бўлади! Бу оғир, қизиқ, кучли, шарафли ҳунарни ўз умрининг мазмуни-маъноси деб биладиган, унинг равнақидан ўта манфаатдор бўлган мухбир, газетачи, журналистлар оз эмас орамизда. Лекин нега унда газеталаримиз аксаран қизиқ эмас, салмоқли эмас, талашиб-тортишиб ҳақиқатни рўёбга чиқарувчи, уни ҳимоя қилувчи, жамоатчиликнинг эътиборини тортувчи, уни уйғотувчи эмас! Газеталардан норози бўлиб юрадиган кишилар кўпинча газеталаримизнинг «сариқ» бўлмагани учун эмас, уларнинг қизиқарли ва салмоқли бўлмаганлиги учун қониқмайдилар.

Шуниси ажабланарлики, ҳозирда ҳукумат газеталаригина эмас, ҳокимиятларнинг нашрларигина эмас, бошқа тармоқларнинг газеталари ҳам ўта расмиятчидирлар. Уларга эҳтимол маълум даражада, маълум маънода расмиятчилик зарурдир. Эҳтимол воқеаларни расмий баён қилиш ва расмий талқин қилишдан қочиб қутулолмаслар. Расмий ҳукумат хабарларининг ўз махсус тили, усули мавжуд. Бутун дунёда бундан юз ўгириб бўлмайди. Расмий воқеаларни эркин талқин қилиш ёки улардан эркин хулосалар чиқариш ўринли ҳам эмас, одобдан ҳам эмас. Яқинда Инсон ҳуқуқлари бўйича республика марказида Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон Декларациясининг 50 йиллигига бағишланган бир анжуман бўлди. Анжуманда сўзлаётган нотиқларнинг нутқлари, маърузаларини диққат билан тинглаб ўтириб, барча фикрлар, муҳокамалар беш-ўн тушунча атрофида айланаётгани эътиборимни тортди. Кейин тушундим: нотиқлар расмий халқаро тил билан сўзлаётган эканлар. Шу халқаро иқтисод, халқаро ҳуқуқ, халқаро социология тили билан фикр юритмасалар, уларнинг нутқи тушунарли ва ўринли бўлмаслигини англадим. Халқаро миқёсда глобал бир тил ҳаётимизга шиддат билан кириб келаётганлигини сездим. Икки кундан сўнг БМТ ваколатхонасида «Инсон тараққиёти тўғрисида МАЪРЎЗА» ҳисоботининг нашр этилганлиги муносабати билан тақдимот ўтди. Бунда рақамлар тили ҳоким мавқега эга бўлганлигини кўрдим. Павел Крал, Галина Саидова, Баҳодир Умирзоқов Ўзбекистонда инсон тараққиёти манзараларини тасвирлар, баён этар эканлар, фикрларини рақамлар билан тасдиқлар ва исботлар эдилар. Бунда рақамлар тилидан қочиб қаерга ҳам бориш мумкин. Бу ерда ҳақиқатни рақамлар билан баён қилмаса, гаплар қуруқ сафсатага айланиб кетиши ҳеч гап эмас. Расмий рақамлар тили дунёга келаётганлигига гувоҳ бўлдим. Ҳаётимизга сезяпсизми йўқми, янги тушунчаларнинг океанлари бостириб кириб келяпти. Шу оддий «ИНСОН ТАРАҚҚИЁТИ» деган тушунча ҳам биз учун мутлақо янгилик. Тамомила ЯНГИ ТУШУНЧА! У қанчадан қанча жуда зарурдан зарур ҳодисаларни ўз ичига қамраб олади. Ёки шундай бир жумлани олинг. Мен уни «Инсон тараққиёти тўғрисида МАЪРУЗА»да ўқидим: «Давлатнинг ўтиш даврида иқтисодиётда қатнашиб, барқарор инсон тараққиётини таъминлаши — ҳаётий заруратдир». Биттагина гапда қаранг, қанчадан қанча янги тушунчалар, истилоҳлар қўлланган. Эндиликда инсон ва жамият тараққиёти ҳақида сўзлаганда, ёзганда шундай тушунчаларсиз сўзлаб, ёзиб бўлмайди. Янги тил оқими кириб келяпти. У ҳам халқаро тушунчалар оқими океанига қудратли бир наҳр каби қўшилади. Буларнинг барини расмий тил дейиш мумкин. Илмий, Ижтимоий, Ҳуқуқий тил! Глобал тил ва тушунчалар ўзбек тили заминида, ўзбек тафаккурида шаклланяпти. Иқтисодий тараққиёт, инсон тараққиёти, ижтимоий тараққиётнинг ўз глобал тили бор. Эндиликда бундан юз ўгириб бўлмайди. Биз бу глобал тилларни билишимиз, ўзлаштиришимиз, унда сўзлашга, фикрлашга одатланишимиз заруратга айланмоқда. Бунинг ўрнига ҳозирча газеталаримизда расмий ҳам, глобал ҳам эмас, қуруқдан қуруқ расмиятчилик тили устун бўлиб қолмоқда. Шуни яхши билиб олмоғимиз керакки, бу расмиятчилик тили сафсата тили, инқироз тилидир. У бизга ўтмишдан мерос бўлиб ўтган. Ундан қанча тез қутулсак, шунча муҳокамаларимиз ўзига хос ва қизиқарли бўлади. Тилимиз иқтисодий тараққиёт ва инсон тараққиётидан жуда орқада қолмоқда. Жаноб Клинтон, жаноб Каримов, жаноб Елцин сўзлаганда эътибор қилинг. Улар глобал тил билан сўзлайдилар. Глобал тил билан дунё ва ўз мамлакатларининг ҳақиқатларини таҳлил қиладилар. Буни мардона ҳақиқатларнинг тили деб аташимиз жоиз. Газеталар шундай мардона ҳақиқатлар тилини теран ўзлаштириб олсалар, улар ўқувчига яқин ва қадрдон, унинг талабларига монанд бўладилар.

Ҳозирда иқтисодиёт ёки криминалистикага дахлдор чиқишларнинг тилига диққат қилинг. Аксар чиқишларда иқтисодиёт ва ҳуқуқ тили йўқ. Биз ҳали криминал воқеалар, иқтисодиёт ҳодисаларини ёритадиган кучли тилни шакллантирганимизча йўқ. Нега? Билимлар теранлашмаган, изланишлар теран ва қатъиятли эмас. Журналистика факултетларининг талабалари аксар ҳолларда ўрта мактабда урф бўлган иншо тили билан ёзадилар. Иншо тили билан бугунги муаммолар издиҳомлари ичига кириб бўладими? Умуман, муаммоларни ифодалаб бўладими ўрта мактабнинг иншо усули ва тили билан? Газеталаримизнинг биринчи саҳифалари мажлислар ҳақидаги хабарлар билан тўлиб-тошиб чиқади. «Труд»ни олиб қаранг, бирон сонида мажлисбозликлар баёни борми? Ҳолбуки, Россия буюк мамлакат. Ҳар куни у ерларда ҳам неча сон минглаб мажлислар ўтади. Агар уларнинг ҳисоботи билан «Труд»нинг биринчи саҳифасини тўлдирсалар, ким ўқирди бу газетани? Мажлислар тилидан таҳлиллар тилига ўтиш вақти аллақачон етган. Мажлисларни ёритмасликнинг сира иложи бўлмаса, унинг фокусини топиб, одамлар учун қизиқарли қилиб ёритайлик. Яқинда Давлат маслаҳатчиси Назрулла Жўраев, Ахборот марказининг раҳбари Саъдулла Ҳаким иштирокида газеталар муҳаррирларининг ишчан бир йиғилиши бўлди. Унда жуда-жуда аччиқ мулоҳазалар ўртага ташланди. Янгилик яратишга чорланган газеталар янгилик яратолмаётгани, эскича усуллар билан ишлаётгани, сўзга, ишга, вазифага, ихтисосга масъулият билан қарамаслик, журналистларни тайёрлаш билан боғлиқ кўпдан кўп муаммолар юз хотир қилинмасдан кенг таҳлилдан ўтказилди. Биз журналистга фигура сифатида қараб, фигура сифатида етиштирмоқни мақсад қилиб қўймоғимиз талаби қатъият билан кўтарилмоқда. Даврга ҳамоҳанг бўлиш, давр тилини топишнинг бошқа йўли йўқ. Даврдан кечикмайлик!

Иброҳим ҒАФУРОВ

ИМОМ БУХОРИЙ — ИЛМ ВА ОЛИМЛАР ҲОМИЙСИ 1225 ЙИЛ

Илмни ўрганиб, сўнг уни бошқаларга ўргатмаслик гўёки молу дунёни йиғиб, ундан сарф қилмай кўмиб қўйиш билан баробардир.

[illegible]

Қадрли ўқувчи!
«Миллий тикланиш» газетасига 1999 йил учун обуна қилиш бошланди. «МТ»га барча алоқа бўлимларида ёзилиш мумкин.
Келинг, бирга тикланайлик!

Она тилим — жону дилим

БАЙРАМЛАР ИЧРА БАЙРАМ

Миллийлик нимадан бошланади деган саволга ҳар ким ҳар хил жавоб бериши қанчалар табиий бўлса, миллийликнинг биринчи хусусияти тил деган фикрга кўпчиликнинг қўшилиши ҳам шубҳасиздир. Зеро, тилда бир неча хусусият ўз муҳрини топган. Тил — ўзлик, тил — она ватанга муҳаббат, тил — эътиқод, тил — миллат. Булар чамбарчас, қоришиқ, бутун тушунчалар. Буларни бир-бирида айрича тасаввур қилиш мумкин эмас. Жаҳон айвонида турган миллатнинг таянч устуни тилдир. Тил — миллат бисотидаги энг ноёб ганжина. У асрлар оша ўз чиройини ва қимматини кўз-кўз қилаверади. Кўлдаги нилуфардек турфа рангда гул очаверади.

Бу ёруғ дунёда байрамлар кўп. Аслида тирикликнинг ўзи бир байрам. Ҳазрат Навоий «Ҳар кунинг бўлсин байрам» дея лутф қилганлар. Шундай бўлса-да байрамлар ичра ҳам байрам мавжуд. Бу тил байрамидир. Ўзбек тилининг байрам қилиниши мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётида энг улкан воқеалардан биридир. Илло, ўз миллий тилига эга бўлмаган, борини асраб-авайламаган миллатнинг келажаги нурафшон эмас. Шу маънода ўзбек тилининг қонун томонидан ҳимоя қилиниши ва миллий бойлик мақоми берилишининг ўзиёқ миллатимиз танлаган йўл ва мақсаднинг нечоғлиқ тўғри эканлигидан далолат беради. Шу билан бирга баъзи калтабўйи кимсаларнинг лоқайдлиги, носоғлом муносабатлари туфайли кўпгина жойларда ўзбек тилига нисбатан эътиборсизлик ҳолатлари учраб турибди. Баъзи ташкилотларда ҳамон рус тилида иш юритилмоқда. Метро, вокзал, тез ёрдам ва алоқа соҳаларида кўп ҳолларда русча сўзлашув давом этмоқда. Ўйлаб қоласан киши; — Наҳотки ўзи яшаб турган заминга, нон туз берган миллат тилига ҳурмат шу бўлса?! Бу оддий лоқайдликми ёки бошқа сабаблари борми? Бор бўлса, уларни қандай бартараф этиш керак?..

Хуллас, қилинадиган ишлар бисёр. Бу улуғ ишларни амалга ошириш ҳар биримизга катта масъулият юклайди. Ўз тилимиз учун қайғуриш, унинг бойлиги, мусаффолиги ва қадр-қиммати учун курашиш ҳар бир миллатдошимизнинг бурчидир. Ўзлик байрамингиз — тил байрамингиз муборак бўлсин, азиз миллатдошлар.

Холли НОРБОЕВ, «МТ» мухбири

ҒАСПИРАЛИ ЎГИТЛАРИ

Миллатнинг икки асоси бор: тил бирлиги, дин бирлиги. Миллатнинг ўзлигини йўқотиш учун шулардан биттасининг бузилиши кифоя.

* * *

Инсоннинг оти бўлмаса, ўзи ҳам йўқ демаҳдир. Шунингдек, тили бўлмаган инсон ҳам соқовдир.

* * *

Тилда, фикрда, ишда бирлик.

* * *

Тил масаласи энг муҳим масала.

* * *

Тил миллатнинг жонли, ҳаракатдаги тарихидир. Унинг кечмиши ҳам, ҳозири ҳам тилда ифода этади. Миллатнинг барҳаётлигига энг муҳим гувоҳ тилдир.

* * *

Тил бирлиги масаласи бизнинг ҳаётимизда ҳаёт-мамот масаласидир.

«МТ»: воқеалар, хабарлар

ҚИРҒИЗИСТОН ЯНГИ БАДИИЙ АКАДЕМИЯСИДА

Шу йилнинг 13-15 октябр кунлари Қирғизистонда Рассомлик олий мактабига Қирғизистон Бадиий академияси статусининг берилиши муносабати билан анжуман бўлиб ўтди. Тантанали йиғинни Қирғизистон Бадиий Академиясининг президенти, Қирғизистон халқ рассоми ҳайкалтарош Турғунбой Содиқов очди.

Йиғилганларни Қирғизистон Республикаси Президенти Асқар Акаев самимий қутлади. Ушбу янги Бадиий Академияга 9 та мамлакатнинг жаҳонда машҳур тасвирий санъат арбобларидан 13 киши ҳақиқий аъзо қилиб сайланди.

Юртдошимиз — Ўзбекистон Бадиий академиясининг ҳақиқий аъзоси, Халқ рассоми Баҳодир Жалол ҳам қардош мамлакатдан Қирғизистон Бадиий академияси ҳақиқий аъзоси мантиясини кийиб қайтди. Ҳозир Америка сафарида юрган ватандошимиз, таниқли рассом Жавлон Умарбековни ҳам Қирғизистонда ўз медали ва мантияси кутмоқда.

Гулнора РАҲМОН

ҲУЖЖАТЛИ ФИЛМЛАРДА ТАРИХ ВА ИНСОН ҲАҚИҚАТЛАРИ

Ўзбекистон Очиқ Жамият институти «Санъат ва маданият» дастури бўйича танлов ўтказди. Танловда ҳаёт ва инсон ҳақиқатлари ёритилган ҳаваскор ҳамда профессионал ҳужжатли видеофилмлар намойиш этилди. Танлов ҳайъати кейинги беш йил ичида яратилган йигирмадан ортиқ филмларни кўриб чиқди.

Биринчи мукофотга «Улар Германияда ўқиган эдилар...» филми лойиқ кўрилди (сценарий муаллифи — Х. Султон, режиссёр — Шуҳрат Маҳмудов). Иккита иккинчи мукофот «Табиат» (автор-оператор — С. Рашидов, режиссёр — С. Стародубцев), «Ўрмонлар инсондан илгари бўлган...» (сценарий муаллифи — Е. Мелникова, А. Фирсов, оператор — Д. Копейкин) филмларига берилди.

Иккита учинчи мукофотни «Сизларни биз юбормаган эдик...» ҳамда «Шайхонтоҳур» (режиссёр — С. Аҳмадхўжаев) филмлари олди.

Режиссёр Тўраниёз Калимбетовнинг (сценарий муаллифи — Ўразимбой Абдураҳмонов) «Орол илгари қандай эди» филми рағбатлантирувчи мукофотга сазовор бўлди.

14 октябр куни Киночилар уйида тақдирланган филмлар тақдимоти бўлиб ўтди.

«МТ» мухбири

ПРЕМЧАНДНИ ЁД ЭТИБ

Тошкентда фаолият кўрсатаётган Ҳиндистон Маданият Марказида 8 октябр куни атоқли ҳинд ёзувчиси Премчанд ижодига бағишланган адабий кеча бўлиб ўтди. Кечада адабиётшунос ва ҳиндшунос олимлар, талаба ва ўқувчи ёшлар, бадиий адабиёт ихлосмандлари қатнашдилар. Ушбу тадбирда Тошкент Давлат Шарқшунослик Институти доценти Тамара Хўжаева буюк адибнинг ижодий фаолияти ҳақида йиғилганларга сўзлаб берди. Шоир ва ношир Амир Файзуллаев Премчанд асарларининг ҳиндий ва инглиз тилидан ўзбек тилига қилинган таржималари ва адибнинг ижодига бағишланган илмий ишлар хусусида фикр юритди. Деҳли шаҳридаги Жавоҳарлаъл Неру номидаги университетдан келиб Тошкентда малака ошираётган ёш олим Рамаканд Двиведи ўз нутқида шундай деди: «Мен Ўзбекистонда Премчанд адабий меросини ўрганиш ва умуман ҳиндшунослик соҳасида олиб борилаётган кенг кўламдаги илмий ишларни кўриб ҳайратландим».

Ҳиндистон Маданият Марказида ҳинд ва ўзбек адибларининг ижодига бағишланган ушбу хилдаги тадбирлар тез-тез ўтказиб турилади.

Шароф МИРЗО

АЁЛ ЁҒДУСИ

«САОДАТ»НИНГ 5-СОНИ ЧИҚДИ

Инсон зоти, айниқса аёл борки, ранг-бaрангликни хуш кўради: ранг-баранг либослар, ранг-баранг зеб-зийнатлар, ранг-баранг туйғулар, орзулар, қувончлар... Зеро табиатнинг ўзидан андоза, фасллар ўқиган-уқтирган сабоқнинг мағзи ҳам шу, ранг-бaранглик — янгиланиш, куртакни гул, гулни сўлим мева қилади, ранг-бaранглик — тозариш, турфа фикрлар қаймоғию фаолиятлар ранг-бaранглиги ҳаёт ва тараққиётни камалакнинг рангларидай уйғунлаштириб, оламу одамни гўзаллаштира боради, инсонни баркамолликка кўтаради, унда гўзал фазилатлар уйғунлигини ҳам кашф қилади. Кишининг мазмундор умр йўлини осмон безаги, ҳамиша мафтункор ана шу камалакдай батартиб ва турфа ранглар ёғдусида жилолантиради.

«Саодат»нинг янги, 5-сонини кўздан, кўнгилдан кечирар экансиз, аввало журнал, таъбир жоиз бўлса, қизларимиз, аёлларимиз таърифида айтиладиган сўз билан ифодаласак, кейинги пайтларда тобора очилиб — ёрқинлашиб бораётганлигини кузатасиз. «Саодат» саҳифаларида ранглар-безаклар ва фикрлар, мавзулар ранг-бaранглиги кўзингизни қувнатади, кўнглингизни, шуурингизни равшанлантиради, ундан албатта маъни ва гўзаллик муштараклашган бир саодат топасиз, вақтингизни сарфлаб фикр ва завқ оласизу янги вақтга — умрга эришасиз.

Турмуш ташвишлари. Аёлларимизнинг қўли қўлига тегмайди, уларнинг жонини қирқта деб қўйишган, компютерларнингчи? «Компютер техникасининг имкон даражаси бениҳоя чексиз. Бу кун чет элларда баъзи бир хонадонларнинг рўзғор юмушларини билимдон «компюша» (копютер энага)лар бажараётгани ҳақида балки эшитгандирсиз» деб ёзади фан номзоди С. Раҳмонқулова «Компютерлар даври келди» мақоласида. Турмуш икир-чикирларига кетадиган вақтни катта мақсадларни амалга ошириш, чин маънода яшашга сарфлашни хоҳлайсиз албатта. Ушбу мақола сизга бунинг илмий сирлари, йўл-йўриқлари ҳақида маълумот беради. Ахир «руҳшуносларнинг айтишларича, агар инсон ўзидаги бор куч ва иқтидорини тўғри сарфласа, улуғ мўъжизалар ярата оларкан» (Г. Жамилованинг болалар шифокори Ҳ. Алимова билан қилган суҳбати — «Дилдаги гаплар» мақоласи).

Қ. Раҳимбоеванинг «Булбулнинг тилиннан ёр саси галди» бадиий-публицистик мақоласида аёлларимизнинг ўктам овозларини Қорақалпоғистон тарафлардан эшитасиз, овоз соҳиблари билан танишасиз, кўнгилдан суҳбат қурасиз ва ҳавасингиз ортади.

Ўзбекистон Халқ ёзувчиси Одил Ёқубовнинг «Онаизор» қиссасидан берилган каттагина парча севимли ёзувчингиз билан сизни янада яқинлаштиради, муаллифнинг болалик ҳаёти қатағон йилларида жамиятнинг оғир қисмати билан бир кечганлигининг гувоҳи бўласиз. Она бардошига ва шу мўъжаз жисми билан бу қисматни енга олган — фарзандларини замоннинг «тегирмон тоши» орасидан олиб чиққан куч-қувватига лол қоласиз.

Зулфия Қуролбой қизининг «Дард» ҳикоясида қишлоқ аёлларининг характерли суврати чизилади, ўзингга огоҳ бўлиш — ҳаётингга, турмушингга, хонадонингга огоҳ бўлишдир деган ҳикматни туясиз бу асардан.

Шунингдек, «Саодат»нинг ушбу сонида «Дунё сирга тўла», «Ажойиб-ғаройиб», «Мактублар... Тақдирлар... Шарҳлар...», «Саодат»хонлик соатлари», «Олтин зангламас», «Пардозхона» рукнлари остида берилган қизиқарли, тафаккурингизни бойитадиган материаллар эътиборингизни тортади.

«Саодат» — аёллар, қизларнинг дилдоши. Унинг ҳар бир сонини соғиниб кутамиз. Ундан оналаримиз, опа-сингилларимиз, жондош дугоналаримизни қадрламоқ, уни меҳримиз — меҳнатимиздан тобора нурафшон этмоқни ўрганамиз. У бизга илҳомлар бахш этади. Яшашга чорлайди.

Журнал индекслари:
якка шахслар учун — 867
ташкилотлар учун — 868

Дилором МАТКАРИМОВА

ҚАШШОҚЛИК ЧЕКИНАДИ

17 октябр — қашшоқликка қарши кураш Халқаро куни

БМТ маълумотларига қараганда, ҳозирги кунда ривожланаётган мамлакатларнинг учдан бир қисми қашшоқликда турмуш кечирмоқда.

Кейинги ўн икки йил ичида Шарқий Осиё мамлакатларида қашшоқлик миқёсларини 60 фоиздан 20 фоизга камайтиришга муваффақ бўлинди. Бу БМТ Дастури бўйича инсон равнақи учун 170 мамлакатда махсус инвестициялар ажратилиши туфайли амалга ошди.

Лекин кейинги йиллар ичида рўй берган молиявий инқироз боис Шарқий Осиё ва Африка ўлкаларида яна қашшоқлик кучайди. Бугунги кунда 50 миллиондан ортиқ индонезияликлар қашшшоқлик уқубатини бошдан кечирмоқдалар. Бир кунда 1 доллардан кам даромадга эга бўлса, халқаро тушунча бўйича қашшоқ деб ҳисобланади.

Россияда юз берган иқтисодий таназзул ҳам ривожланаётган ўлкалардаги қашшоқлик даражасини анча кучайтирди. Кўп ўлкаларда озиқ-овқат ва уй-ижара нархлари ортди.

1998 йил таназзули ер аҳолисига 260 млрд. доллардан зиёдроқ зарар келтирди. Лекин иқтисодий етишмовчиликлар, молиявий беқарорликлардан кўпроқ аҳолининг камбағал қисми азият чекмоқда.

БМТнинг қашшоқликдан чиқиш йўлидаги таклиф ва йўриқлари қандай?

Аввало, дунё иқтисодининг глобаллашувидан туғиладиган афзалликлардан барча мамлакатларнинг баҳраманд бўлишларига эришиш муҳим аҳамиятга эга. Шу маънода молиявий барқарорликка эришишнинг халқаро механизмларини ишлаб чиқиб, изга солишга тўғри келади.

Иккинчидан, мамлакатларнинг заҳираларини ижтимоий-иқтисодий ривожланиш учун сафарбар қилишнинг янгидан-янги йўлларини топиш зарур.

Қашшоқликни енгиб ўтишда БМТ, барча мамлакатларнинг ҳукуматлари, хусусий сектор тармоқлари, фуқаролик жамоат ташкилотлари биргалашиб, қўлни-қўлга бериб ҳаракат қилишлари эзгу натижалар бермоқда. Ҳозирги кунда дунёнинг ярмидан кўпроқ мамлакатлари ва жумладан, Ўзбекистон бу борада махсус дастурларни амалга ошириб, яхши самараларга эришмоқдалар.

Қашшоқликни енгиш, ундан халос бўлиш — энг олийжаноб ишдир.

Имом Бухорийга шарҳлар

ҲАСАД, ПУЛ ВА ИЛМ ҲАҚИДА

Ибн Масъуд ривоят қилдиким, пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: **«Икки (киши)дан бошқага ҳасад қилиш раво эмас: бири шундоқ кишиким, Аллоҳ унга молу давлат насиб этиб, уни ҳақ йўлида сарф этишга имконият берган бўлса. Яна шундоқ бир кишиким, Аллоҳ унга ҳикмат (илм) ато айлаб, уни ўз илми асосида қазоват қилиш (ҳукм чиқариш) ва бошқаларга ўз илмини ўргатиш имконини насиб этган бўлса».**

Ҳасад сўзи ушбу ҳадисда мажозан «ғибта» яъни бошқаларга берилган неъматни ўзи учун ҳам орзу қилиш маъносида ишлатилган. Таййибий уни «Ҳасад раво бўлганда, шу икки ўринда раво бўларди», — деб тафсир этган. Ҳар ҳолда ушбу ҳадисда иккита олий инсоний фазилатга даъват этилади. Биринчиси: яратувчи насиб этган бойликни нотўғри йўлларга эмас, балки ҳақ йўлига, яъни Аллоҳ ризосини жалб этадиган, ўзига ватани ва халқига хайру манфаат келтирадиган йўлларга сарф этишдан иборатдир.

Ушбу фазилат пул ва давлатни ҳадаф ва мақсад эмас, балки ҳаёт кечириш ва уни яхшилаш воситаси деб ҳисобловчи олижаноб инсонларга хос бўлиб, дунёпарастлик ва моддиётга берилишга қарши туради. Ҳарислик билан молу давлат тўплаб, уни айнан бахту саодат деб билиш, одамларни тубанлик ва руҳий тушкунликка олиб боради ва пулнинг қулига айлантиради. Очкўзлик билан пул тўплаш хислати кенг кўламда тарқалса, ўлка иқтисодиётига зарба бериб, иқтисодий буҳронга сабаб бўлиши мумкин.

Ҳадисда талқин этилган иккинчи олий фазилат бу илму ҳикматга қизиқиш бўлиб, уни ўрганиш ва излаш ҳар бир мўмин-мусулмоннинг диний ва дунёвий бурчи ҳисобланади.

Ислом таълимотида илм яшамоқ шартлари ичида энг биринчи ўринга қўйилган. Пайғамбар алайҳиссаломга биринчи марта ваҳий юборилганда, у уч марта ўқишга даъват қилиниб, қалам илм ўрганиш воситаси сифатида қадрланади. Устод Ҳамидулло «Қуръон»нинг французча таржимасида, қаламни инсонларнинг маърифат ва билим василаси сифатида мақташ биринчи ваҳийнинг асосий нуқталаридан бири эди, деб таъкидлайди.

Ислом динини илму маърифатсиз тасаввур этиш мумкин эмас. Айрим ғарб олимлари: масалан, Франц Роузентал: «Ислом илм демакдур» — деган хулосага келганлар. Агар биз «Ҳар бир эркак ва аёл мўмин-мусулмон учун илм ўрганиш фарздур», «Хитойда бўлса ҳам илм излангиз», «Бешикдан лаҳадгача (туғилгандан ўлгунга қадар) илм изланглар», деган ҳадисларни назарда тутадиган бўлсак, мазкур ҳадиснинг мазмунини чуқурроқ тушунамиз. «Қуръони карим»да илм сўзи 770 маротабадан кўпроқ, ақл ва тааққул сўзи 49 марта:, фиқ сўзи 20 марта, фикр ва тафаккур сўзлари 19 марта такрорланиб, инсонларни илм ўрганишга тарғиб этган.

Агар биз «Қуръон»даги коинот, айниқса, еру осмон, инсонлар ва ҳайвонлар, оламнинг шаклланиши, океанлар, дарёлар ва инсонлар яратилиши, юлдузлар ва қуёш системаси ҳақидаги юзлаб оятларни текшириб ўтсак, улар билан ҳозирги замонавий фанлар орасида ҳеч қандай қарама-қаршиликка дуч келмаймиз. Янги кашфиётлар ва янги илмий маълумотлар билан уйғунлик «Қуръони карим»нинг ўзига хос хусусиятларидан биридир.

Шундай қилиб, Имом Бухорий ривоят қилган мазкур ҳадис катта ҳаётий аҳамиятга эга.

Абдулҳаким Шаръий ЖУЗЖОНИЙ

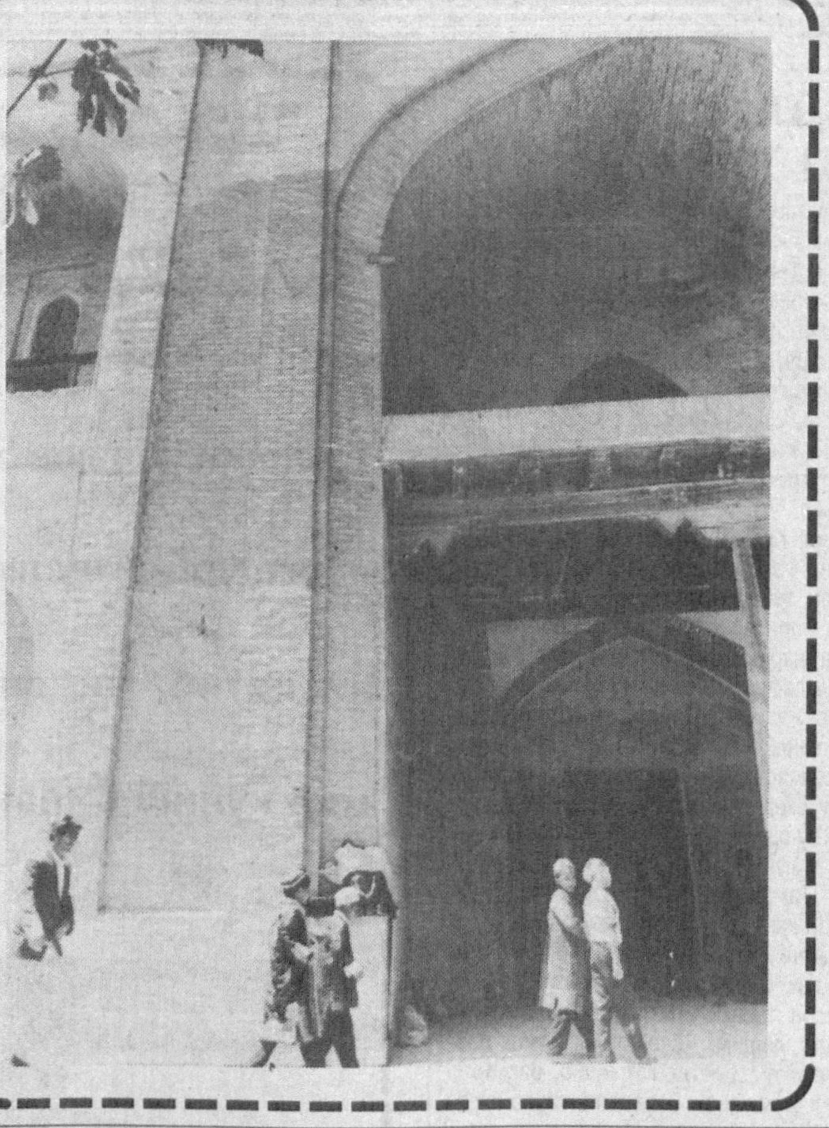

МУҲАДДИСЛАР САРДОРИ

«Маънавият» нашриёти катта савобли ишга қўл уриб, таниқли арабшунос Убайдулла Уватовнинг «Муҳаддислар имоми» номли рисоласини кенг китобхонлар оммасига тақдим этди. Асарда ҳадис тарихи, ҳадис илмининг истилоҳлари, ҳадисшунослик, Исмоил Бухорий ҳаёти ва ижодий фаолияти тадқиқ этилган. Имом Бухорийнинг «Жомъеус-саҳийҳ» асарига жамланган ишончли ҳадислар ҳақида фикр юритилади. Шуни таъкидлаш лозимки, ўқитувчи, маънавиятимиз жонкуярлари орасида тадқиқотчи олим Убайдулла Уватовнинг номи катта ҳурмат ва эҳтиром билан тилга олинади. Чунки, унинг асарлари у тадқиқ этган Имом Бухорийнинг саҳиҳ-ишончли асарлари сингари саҳиҳ тадқиқотлар каби қабул қилинади. Унинг шу вақтгача эълон қилинган Термизийнинг «Шамойилун-набавийя» (1993), Замахшарийнинг «Нозик иборалар» (1993), «Донолардан сабоқлар» (1994), «Маҳмуд Замахшарий» (1995), «Иймон нури» (1996) каби китоблари, юзлаб мақолалари ўқитувчиларимиз учун ишончли қўлланма бўларли ва маълумотларга бой тадқиқотлардир. Дўконларда бу китобларни топа олмайсиз, улар аллақачон ўз китобхонларини топишган.

Асл манбалар асосида ёзилганлиги, муаллифнинг мумтоз (классик) араб тилини мукаммал билиши ва китобхонлар томонидан бу ҳолнинг идрок этилиши унинг асарлари севиб ўқилишига, қадрланишига боисдир.

Биргина мисол. Муаллиф 1995 йили «Маҳмуд аз-Замахшарий» китобини нашр эттирди. Замахшарий ҳақида олдин ҳам тадқиқотлар олиб борилгани маълум. Убайдулла Уватов мазкур ишларга нисбатан ҳам ҳақиқий олим сифатида муносабатда бўлади ва китобига ўқувчилар манфаатини кўзлаб М. Оқиловнинг «Аз-Замахшарий асарларининг қўлёзма ва босма нусхалари» номли мақоласини ҳам ўзгартирмасдан киритади, мақола муаллифининг номини ҳам илмий қайд этади. Баъзи нашрларда илмийликка риоя қилмаслик, кўчирмалар пала-партиш хатолар билан олинаётган бир пайтда маънавият тадқиқотчисининг маънавий қиёфасига эътибор лозимдир. Зеро, аждодларимиз ва уларнинг маънавий мероси борасида чаласаводлик, эътиборсизлик билан фикр юритиш уларнинг муқаддас руҳи покларини ранжитади.

Шу жиҳатдан Убайдулла Уватовнинг китоб ва мақолалари ибрат бўларлидир. У ҳар бир сўзни ўйлаб, илмий асослаб таҳлил этади. Атама ва истилоҳларга ўринли ва аниқ изоҳ беради. Олимнинг навбатдаги тадқиқоти «Муҳаддислар имоми» китобхонни янги илмий хулосалари билан хушнуд этади. Китобда Имом Бухорийнинг тўла асарлари рўйхати келтирилади, уларнинг ҳар бирига тавсиф берилиб, тадқиқ этилиш даражаси баён этилади: «Адабул-муфрад» («Адаб дурдоналари»), «Китобул-куна» («Кунялар ҳақида китоб»), «Китобул-фавойид» («Фойдали ашёлар ҳақида китоб»), «Жузъ рафъул-йадайн» («Икки қўлни кўтариш ҳақида»), «Тарихал-Кабир» («Буюк тарих»), «Тарихул-авсат» («Ўрта тарих»), «Тарихус-сағир» («Кичик тарих»), «Жомеъ ул-кабийр» («Катта мажмуа»), «Халқафъол ул-ибод» («Оллоҳ бандалари ишларининг табиати»), «Китобуз-зиафо ус-сағир» («Заиф ровийлар ҳақида кичик китоб»), «Муснадул-кабир» («Катта муснад»), «Тафсир ул-кабир» («Катта тафсир»), «Китобул-ҳиба» («Хайр-эҳсон ҳақида китоб»), «Асомиус-саҳоба» («Саҳобаларнинг исмлари»), «Китобул-мабсут» («Муфассал китоб»), «Китобул-илал» («Иллатли ҳадислар ҳақида китоб»), «Бирулволидайн» («Ота-онага меҳрмуҳаббат»), «Китобул-ашрибати» («Шарбатлар ҳақида китоб»), «Қазойо ас-саҳоба ваттобеъин» («Саҳобалар ва тобеъинлар масалалари»), «Китобур-виқоқ» («Нафосат ҳақидаги китоб»), «Жомеъус-сағир фил-ҳадис» («Ҳадис ҳақида кичик мажмуа»), «Қироату халф ал-имом» («Имом орқасида туриб ўқиш»). Имом Бухорийнинг асарлари (23 та) рўйхати бу ерда тўлиқ келтирилмоқда. Бу шубҳасиз буюк муҳаддис ҳақидаги билимларимизга билим қўшади. Бундан ташқари муаллиф «Саҳийҳи Бухорий»га шарҳ ёзган юз нафардан ортиқ олим ҳақида ҳам маълумот беради.

Хуллас, Убайдулла Уватовнинг «Муҳаддислар имоми» китоби маънавиятимиз жонкуярлари учун буюк аждодимиз хотирасига муносиб туҳфа бўла олади.

Наим НОРҚУЛОВ

ОЙ БОРИБ, ОМОН ҚАЙТ

Ўзбекистон Республикаси куролли кучлари Ўзбекистон Республикаси давлат суверенитетининг ҳудудий яхлитлигини, аҳоли тинч ҳаёти ва хавфсизлигини ҳимоя қилиш учун тузилади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясидан

Ҳарбий қисм ичидаги уйларнинг бирида яшайман. Тонгда аскарлар айтган қўшиқ мени уйғотади. Бу ерда яшаётган болакайларнинг тили аскарлар айтган қўшиқни такрорлашдан чиққан, десам муболаға бўлмас. Аскарларнинг текис саф тортиб овқатга бориши, турли машқлар бажаришини кузатиб менда Ўзбекистон Қуролли Кучлари ҳаёти тўғрисида мақола ёзиш истаги пайдо бўлди. Бир йиллик кузатувдан сўнг энди ёзолсам керак, деган мақсадда Мудофаа вазирлигига мурожаат қилдим. «МТ»нинг илтимоси билан рухсат ҳам тегди. Вазирликнинг миллий гвардия аскарлари ҳаёти билан яқиндан танишишга киришдим.

Ўзбекистон Миллий гвардияси хорижий давлатлар расмий вакилларини кутиб олиш ва кузатиш, Ўзбекистон Республикаси байрамлари ва тантанали маросимларини ўтказишга мўлжалланган.

— Хизматини адо этиб қайтган йигитлар ўз уйларида ҳам эрталаб туриб жисмоний тарбия машқлари билан шуғулланадилар. Укалари ҳам уларга эргашиб машқ қилишади. Сиз бу ҳолни қандай изоҳлайсиз? Аскарликда олинган яхши тарбиянинг натижасими?

— Бу яхшилик аломати. Кишининг соғлом юриши авваламбор унинг ўзига, қолаверса жамиятга фойда келтиради, — дейди қисм командири вазифасини бажарувчи офицер Раҳматилла Отахонов. — Бизда Ўзбекистоннинг энг асл, қаймоқ йигитлари хизмат қилади. Бир кишини билиш учун бир ботмон туз ейиш керак, деган нақл бор халқимизда. Йигитларимизнинг ҳар бири ўзига хос. Асосийси, улар кўнглига йўл топа олишда. Ҳарбий қисмда олинган тарбия, билим, чиниқиш турмушда кўп асқотади.

— Ёшларнинг ҳарбий хизматга иштиёқлари қандай? Чин дилдан хизмат қиладиларми, ё мажбурият асосидами?

— Буюк ҳарбий саркарда Амир Темурнинг бир гапи бор: «Куч — адолатда», деган. Президентимиз шунга қўшимча қилиб, «Куч билим ва тафаккурда» деган ғояни илгари сурди. Истиқлол ёшлар тафаккурида ўзгариш ясади. Мустақил фикрлашга ўргатди. Уларнинг ёшида биз бундаймасдик. Ёшларимиз қатъий, ўз билимига, кучига ишонади. Ватан, она тупроққа садоқат туйғусини юракларидан ўтказиб байроқ ўпиб, қасамёд қилаётган аскарларни кўрганда юрагинг тезроқ ура бошлайди. Улар Ватанни қўриқлайман, ўз йигитлик бурчимни адо этаман, деб келадилар. Йигитлардаги мана шу иштиёқ ҳеч сўнмаса экан, дейсиз.

АСКАР БЎЛДИМ, ОНАЖОН

ҳарбий қасамёд

Мен (фамилияси, исми отасининг исми) Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари сафига кирар эканман, халқимга, Президентимга содиқ бўлишга тантанали равишда қасамёд қиламан.

Мен Ўзбекистон Республикасининг Конституциясини ва қонунларини муқаддас билиб, уларга риоя этишга, ҳарбий низомларни, командирлар ва бошлиқларнинг буйруқларини сўзсиз бажаришга, ҳарбий интизомга қатъий риоя қилишга, ҳалол, жасур ва сергак жангчи бўлишга қасамёд қиламан.

Сўнгги нафасим қолгунча Она — Ватанимнинг садоқатли фарзанди бўлиб қолишга, ҳарбий хизматнинг бутун машаққат ва қийинчиликларини сабот билан енгишга, давлат ва ҳарбий сирларни мустаҳкам сақлашга аждодларим руҳи олдида қасамёд қиламан.

Жонажон Ўзбекистонимнинг нурли истиқболи учун, унинг давлат манфаатлари ва мустақиллигининг ҳимоячиси бўлишга қасамёд қиламан.

Агар мен ушбу тантанали қасамёдимни бузсам, қонунларда белгиланган жазога ва халқнинг нафратига мубтало бўлай.

Аскарлик формасини эгнига олган 18 ёшли навқирон ўғлон барчанинг олдида, Ватан олдида ана шундай ҳарбий қасамёд қилади. Гарданига юрт тинчлигини, она халқи осойишталигини қўриқлаш масъулиятини олади.

«Ҳур Ўзбекистон, унинг халқи ўз Қуролли Кучларига, унинг салоҳияти ва кудратига таянади» деганди Президентимиз, Қуролли Кучлар Олий Бош Қўмондони И. А. Каримов. Дарвоқе, «Ўзбекистон армияси халқ тинчлигини сақлашга қодир». Буни вақт, ҳаёт кўрсатмоқда.

Агар Ватан билан халқ икки қорачуғ бўлса, армия уни гарду ғуборлардан асраб тургувчи киприкдир. Бу киприкнинг сони минглабдир. Бу киприклар садоқат сувидан ичади. Қадлари расо, кўркам бўлиб ўсади бу посбон — киприклар. Соғлом кўзни соғлом киприкларгина асрай олади.

— Ҳар бир аскарнинг саломатлиги назорат остига олинган. Тез-тез уюштириладиган суҳбатлар керакли маслаҳатларни бериб борамиз. Дори-дармонларимиз ҳам етарли, — дейди ҳарбий қисм тиббий хизмат бошлиғи майор Шавкат Мардонқулов. — Тиббий бўлимда тиш даволаш, физиомуолажа, лаборатория, тезкор ёрдам кўрсатиш хонаси мунтазам ишлаб турибди.

— Кўпроқ қандай ҳолларда аскарлар сизга мурожаат қилишади?

— Баъзан оёқ оғриғидан шикоят қилиб келишади. Чунки этикда юришга ўрганишмаган. Биз турли жарроҳлик ишларини ҳам олиб борамиз. Яқинда оддий аскар Карим Саъдиев асоратли чипқон билан келди. Жарроҳ катта лейтенант Ботир Муҳиддинов беморни олти кун ичида даволаб ҳарбий сафга қайтарди. Ҳар бир аскар ота-онаси бағрига соғ-саломат қайтсин. Аскар саломат юрса хизматни яхши ўринлаб юзи ёруғ бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари ёш авлодни, ўз ватанининг ватанпарварларини тарбиялашда муҳим ўрин эгаллайди.

И. А. КАРИМОВ

Миллий Гвардиядаги тарбиявий-маърифий ишлар қай даражада экан, деб ўз-ўзимга савол бераман. Билишни истаган кўп нарсаларга ҳарбий қисм командирининг шахсий таркиб билан ишлаш бўйича ўринбосари, зобит Асадулла Мирзаев билан суҳбатда жавоб топаман.

— Шахсий таркиб билан ҳарбий тарбия, давлат ва ҳуқуқ, маънавий-маърифий, ватанпарварлик, тарбия йўналишларида мунтазам иш олиб борамиз. Аскарларнинг ижтимоий-сиёсий тайёргарлигини ошириш мақсадида ҳафтада уч марта ўқув машғулотлари ўтказамиз. Ижтимоий-сиёсий тайёргарлик, жисмоний тайёргарлик, тактик ва тезкорлик маҳорати, ўқ отиш, сафланиш, дала-тоғ машғулотлари, кимёвий , ҳаво десантлари тайёргарлиги каби ўқув турлари бўйича машқлар ўтказилади. Бу аскарларнинг ҳар нафас мудофаага тайёр туришини таъминлайди.

Дам олиш кунларида элнинг таниқли олимлари, ёзувчилари билан тез-тез учрашувлар ташкил қиламиз. Шоир ва ҳарбий шифокор Искандар Раҳмон, ёзувчи Евгений Березиков, Ўзбекистон Олий Мажлисининг инсон ҳуқуқлари бўйича вакили Сайёра Рашидоваларнинг қисмимизга ташрифи офицеру аскарларимизда катта таассурот қолдирди.

Ўзбекистон Қуролли Кучлари сафида хизмат қилаётган аскарларнинг бир қисми олий маълумотли ва шунингдек, турли касб эгалари бўлса, бошқа бир қисми шу ерда касбу кор эгаллайди. Албатта, армияга қадар эгалланган сартарошлик ҳам, пойабзал таъмирлаш ҳам, ҳайдовчилик ҳам, слесарлик каби ҳунарлар ҳам бу ерда иш беради.

ТИНЧЛИКНИНГ БАҲОСИ БОРМИ?

Узоқдаги соқчи гоҳ у, гоҳ бу томонга юриб посбонлик қилмоқда. Менинг, сенинг тинчлигимиз мана шу иссиққа ҳам, совуққа ҳам бардошли соқчи қўлида эмасмикин? Тинчликнинг баҳоси борми? — дейман. Хотиржамлик, эл-юрт осойишталиги офицер ва аскарлар сергаклиги, жасурлиги эвазига берилган неъмат эмасми? Тинчлик сўзининг улуғлиги, муқаддаслиги Ватан, Она каби тушунчалар қаторида эканлигини англаб қоламан. Аскарларга меҳрим ортади. Энг яхши сўзларни улар ҳақида ёзсам дейман.

Фарзандини ҳарбийдан тезроқ қайтишини кутаётган оналар дуоси ҳаққи, касалхоналарда соғайиб кетиш орзусида ётган беморлар дуоси ҳаққи, оппоқ соқоли кўксига тушган азиз отахонлар дуоси ҳаққи юртимизда тинчлик барқарор бўлсин.

Болаларим ширин уйқуда ётибди. Аммо Ватан кенгликларидан хаёлан чиқиб дунёга бўйласам, тинчлик сўзининг, Тинчликнинг қадри ошиб бораверади. Барча болажонларнинг тунлари хотиржам, кундузлари қувноқ ўтсин дейман.

— Қийинчиликлар йўқми?— деб сўрайман аскарлардан.

— Йўқ, берилган топшириқ ва вазифаларни вақтида бажарсанг, қийналмайсан, — дейди оддий аскар Машъал Ҳошимов.

— Асли андижонликман. Уйдагиларнинг қадри бу ерда кўпроқ сезиларкан.

* * *

— Аскарларга қандай имтиёзлар берилган? — сўрайман оддий аскар Фахриддин Абдуллаевдан.

— Яхши хизмат қилсанг, ўн кунлик таътил берилади. Аскарнинг ота-онаси фарзандининг хизмати даврида ер солиғидан озоддир. Бир ярим йиллик хизмат муддати меҳнат дафтарчасига уч йил деб ёзилади. Ўқишга кириш чоғида йиққан балингга яна ўртача 10 фоиз балл қўшиб берилишидан ҳам хабарингиз бордир.

Ҳар баҳор, ҳар кузда неча минглаб ўғлонлар хизмат сафарига отланади. Уларнинг нияти пок, мақсади битта: у ҳам бўлса, мустақил юрт осойишталигини сақлаш, албатта ҳарбийлик даврида кўплаб дўстлар орттириб тутган ҳарбийлик албомини дўстлар сурати билан тўлдириб, йигитлик бурчини сидқидилдан ўтаб уйига ёруғ юз билан қайтишдир. Ниятингиз ҳамроҳингиз бўлсин, менинг асл ва мард укажонларим!

БИР САВОЛГА ИККИ ХИЛ ЖАВОБ

— Сизнингча йигитларни ҳарбий хизматга тайёрлаш, чиниқтириш қаердан бошланиши керак?

— Мактабда, — дея жавоб беради офицер Асадулла Мирзаев. Ёшларга малакали, ватанпарвар, элпарвар, савияси баланд миллий кадрлар дарс ўтишини истаймиз. Ҳарбий таълимдаги бошланғич билим ҳам шунга яраша бўлади.

— Менингча бу фаолиятни оиладан бошлаган маъқул, — дейди Р. Отахонов. — Бувим жуда ёшлигимдаёқ ишимда тартиб бўлишини талаб қилардилар. Рўмолчам, пайпоғимни ўзимга ювдирар, кейинчалик дазмол босишни ўргатганлар. Болани ёшликдан мустақил бўлишга, мустақил фикрлашга ўргатиш керак. Ҳарбий соҳада кўп йиллардан буён ишлаб келмоқдаман. Хизмат тақозоси билан турли юртларда бўлдим. Ўрганганларим асқотди. Ҳарбийлик ўзи оғир соҳа. Лекин шунга қарамай тўрттала ўғлим ҳам шу соҳани танлаган.

ҚОЧИШ ХАЁЛИМГА КЕЛМАЙДИ

— Ҳамма аскарлар ҳам армия шароитига кўникиб кетавермайди. Қисмингизда аскарларнинг қочиш ҳоллари ҳам бўладими? — деб сўрайман Р. Отахоновдан. Йўқ дея. қатъий жавоб қилди у киши.

— Ўғил бола вақти-вақти билан уй шароитидан узоқлашиб тургани маъқул. Йўқса, бирданига учраган айриликка дош беролмай, қочиш истаги пайдо бўлади. Уйини соғинса, қочиб кетгиси келаверса, бу ҳали болалик тугамаганлигини кўрсатади. Бундан ташқари аскарликнинг ёзилмаган қонунлари бор. Иродани — эрлик иродасини мустаҳкам қилиш керак. Оилада яратилган яхши муҳит бизнинг ишимизни осонлаштиради.

— Буни қўрқоқлик, заифлик, иродасизлик деб биламан. Шахсан менинг, қочиш хаёлимга ҳам келмайди. Иложи бўлса хизматдан сўнг шу ерда қолсам дейман.

— Ўзбекистон мустақил бўлгач, ўз Байроғи, Гимни, Гербига эга бўлди. Давлат тилига ўтиш жараёнида ҳарбий соҳада ҳам қийинчиликлар бўлаётгандир?

— Дарсларни, машғулотларни ўзбек тилида ўтамиз. Аммо қийинчиликлар йўқ, деб бўлмайди. Ўзбек тилидаги ҳарбий қўлланмаларнинг етишмаслиги сир эмас, — дейди суҳбатимизга қўшилган Асадулла ака.

— Ҳарбий атамаларнинг русча-ўзбекчадан иборат қисқача луғатини тузганмиз. Лекин бу кам. Олимларимиз шу бобда бизга ёрдам берсалар хўб иш бўларди.

Тонг. Аскарлар гупур-гупур югуриб турли машқлар бажармоқда. Дунёмизнинг тинчлигидан, осойишталигидан далолат берганча жилмайиб қуёшжон кўтарилаётир. Осуда тонг, тинч ҳаёт қандай яхши-я! Қанчалар майин бу кузак шамоллари. Дарахтлар соғинчини, бағридаги олтин ранг япроқлар мисолида сочиб ташламоқда. Қулоғимга таниш, боз бояги қўшиқ эшитилади.

Ўзбекистон масканим маним,
Озод ватан гулшаним маним,
Юрак бағрим, тан-жоним маним,
Ватан учун хизмат қиламан.

Агар сиз Ватан сувратини кўрмоқчи бўлсангиз, аскарлар кўзига қаранг. Агар сиз соғинчни кўрмоқчи бўлсангиз, тағин аскарлар кўзига қаранг. Уларнинг ўзлари айтаётган қўшиқдаги Она-ватан юрак-юрагига, жон-жонига айланиб кетган экан, демак, тинчлик устивор, Ватан боқий, мардлик муқаррардир.

Дилором ИСМОИЛОВА

ТИНИБ-ТИНЧИМАС ОДАМЛАР

Сурхондарё вилоятининг Сариосиё тумани вилоят маркази Термиздан 200 километрлик масофада жойлашган бўлиб, аҳоли кўплиги жиҳатидан вилоятда биринчи ўринда туради. Сариосиёда 140 мингдан ошиқ аҳоли яшайди. Туманнинг ер майдони, айтайлик, Андижон вилоятига тенг бўлса ҳам, лекин кўп қисми тоғлардан иборатдир. Бу ерда сўлим, файзли гўшалар, шалдираган тоғ жилғалари, булоқлар кўп. Бу ерда ҳайбатли, шукуҳли манзаралар одамни лол қилади. Улар ўз-ўзича мард, танти одамларни етиштиради. Тоғлар зироат ва қазилмалар хазинаси, турли мевалари эса бир-биридан лазиз ва ширин. Чорвасининг гўшти тоза, сути ёғли, қуюқ, тами тотли. Лалми ерларда етиштирилган қовун-тарвузларнинг ширинлигига таъриф йўқ. Тоғларида ёввойи каклик, кабутар ва бошқа қушлар сероб, айиқлар, бўри, тулкилар ҳам тез-тез учраб туради. Бу диёрнинг одамлари тоғликларга хос бир сўзли, тўғрисўз ва чаққон, қизлари эса хушқомат, гўзал. Хуллас, ҳурматли газетхон, ўзингиз бориб кўрганингиз маъқул.

Сариосиё тумани 5215 гектар ерда «Наманган-77» навли пахта етиштиради. Ҳар йили давлат режалари биринчилар қаторида бажарилади. Бу йил ҳам гектаридан 35 центнердан пахта етиштириш режалаштирилган, ҳозирда туман пахтакорлари режани бажариш арафасида турибдилар.

Туманда дондан бўшаган майдонларга такрорий экинлар экишга жиддий эътибор берилмоқда. 1998 йилда 2790 гектар ерга такрорий экинлардан маккажўхори, кунгабоқар, мош экилди, мўл-кўл полиз маҳсулотлари етиштирилди. 1000 гектардан ошиқ ерга экилган кунгабоқардан мўл ҳосил кутилмоқда. Кунгабоқарнинг яхши томони — унинг пояси ва гулпояси ҳам озуқа ҳисобланади, поясида бошқа ўсимликларда учрамайдиган витаминлар бор. Сариосиёда кунгабоқарнинг ҳар гектаридан 25 центнердан ҳосил етиштириш кўзда тутилган. Ҳозирги ҳосил гектаридан 25-30 центнер кунгабоқар пистаси олиш мумкинлигини кўрсатди. «Ўздонмаҳсулотлари корпорацияси» қошида фаолият кўрсатаётган Ўзбекистон, Украина, Британия қўшма корхонаси туманда кунгабоқар ёғи ишлаб чиқарадиган кичик корхона очиш арафасида турибди. Қўшма корхона бош директори кунгабоқардан мўл ҳосил олинаётганлигидан мамнун. Ёғ тайёрлаб сотишдан анча-мунча даромад келса, ажаб эмас. Сариосиёда «Тўпаланг сув омбори» жойлашган бўлиб, ҳозир аҳолининг кўп қисми шу жойда ишламоқда.

* * *

Суратда: ўнгдан «Ўздонмаҳсулотлари корпорацияси» қошидаги Ўзбекистон, Украина, Британия қўшма корхонаси бош директори Сергей Яковлевич-Левада, Олий Мажлис депутати, туман ҳокими Қосимжон Холдоров, қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармаси бошлиғи Шамсуддин Орипов.

Турғунбек МАҲКАМОВ
фоторепортажи

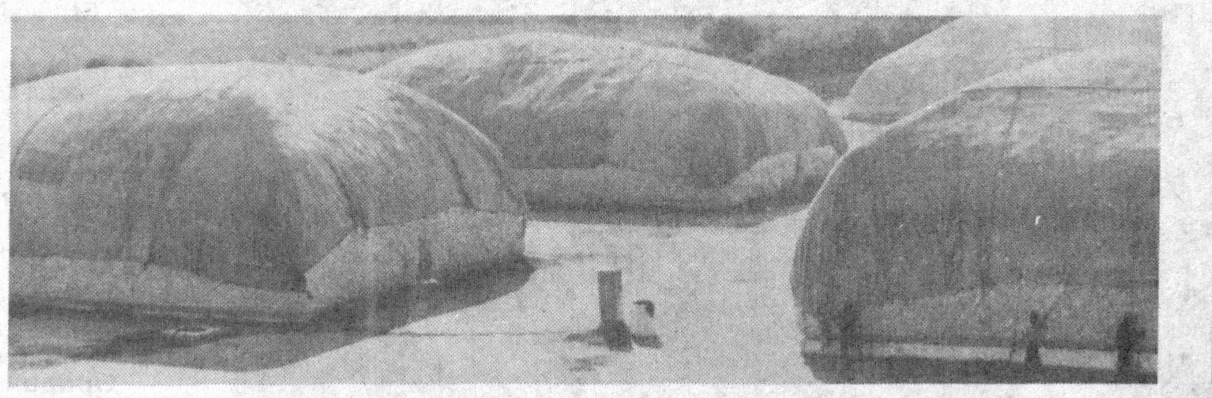

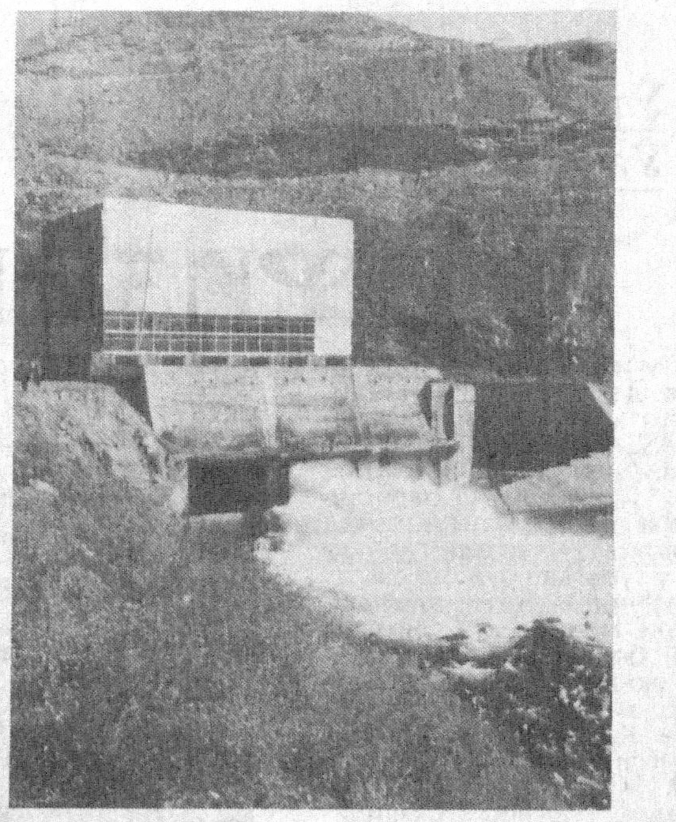

НАЖОТ ХЎЖАЕВ:

ЎЗБЕКИСТОН — АТРИ БОР ЎЛКА!

(Ёки ўзбек парфюмериясига доир мулоҳаза юритиш пайти етганлиги ҳақида)

Ўзбекистон кимё саноати корхоналари уюшмаси «Ўзкимёсаноат» очиқ турдаги «Лола атир-упа» акциoнерлик жамияти бошқарувининг раиси, техника фанлари номзоди, Нажот Хўжаев билан мухбиримиз суҳбати

— Енгил саноатга дахлдор кўпгина маҳсулотларни катта-катта корхоналардан ташқари хусусий корхона ва фирмалар, шахсий хўжаликларда ҳам ишлаб чиқариш мумкин. Лекин парфюмерия соҳасида бундай қилиб бўлмайди. Бу ўзига хос махсус саноат, ўзига хос махсус ишлаб чиқариш. Биз нимагадир Ўзбекистон парфюмерия маҳсулотлари ҳақида жуда кам гапирамиз. Ҳатто бутунлай гап юритмаймиз, десак ҳам бўлади. Бу нима? — Узоқ давом этаётган соҳа инқирозининг белгисимикан? Бунинг устига хорижий фирмаларнинг башанг, ҳашамдор косметик коллекциялари билан шундай катта бир фабриканинг маҳсулотлари рақобатда ожизлик қилаётганлиги ҳеч кимга сир эмас. Мамлакатимизда ягона ҳисобланган ушбу фабрика ҳақида, бизнингча, ҳамма ҳам билишни истайди.

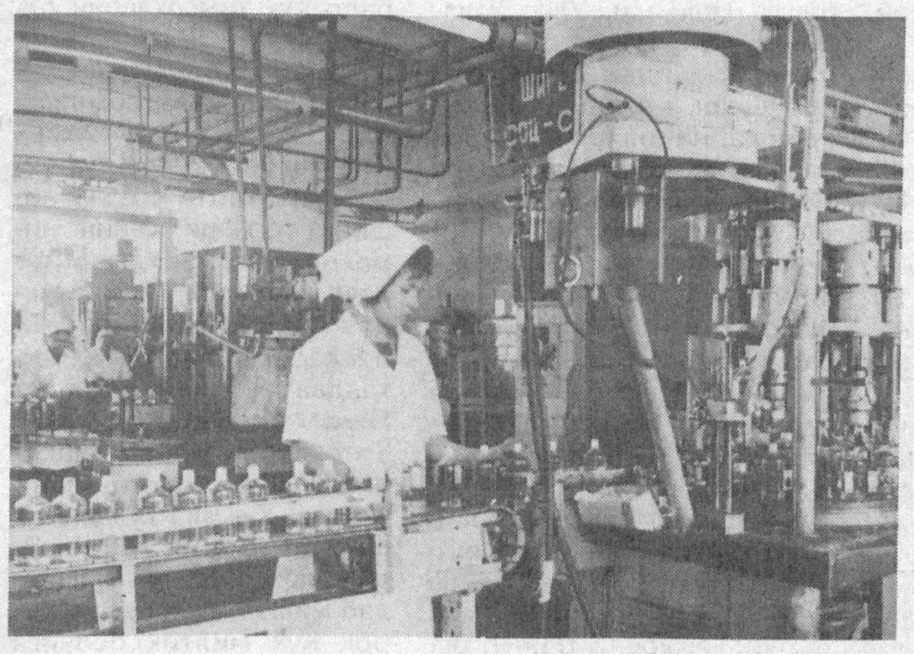

— Корхонамиз нафақат мамлакатимизда, балки Марказий Осиёда ҳам ягонадир. У ўз фаолиятини уруш даврида, аниқроғи, 1942 йилда энг аддий усулда маҳсулот ишлаб чиқаришдан бошлаган. Шундан бери корхона турли шароитларда ишлади, турли босқичларни босиб ўтди. Ҳозирги кунда фабрикамизда 400га яқин киши меҳнат қилмоқда, булар малакали ишчилар ва инженер-технологлардир. Бугунги кунда корхонамиз хорижий технологиялар билан янги таъмирланди.

— Асосан қандай маҳсулотлар ишлаб чиқарилади?

— Парфюмерия моддийлик ва маънавийликни уйғунлаштирган, бир жиҳати амалий санъатга ўхшаб кетадиган, нафислик манбаи ҳисобланган, ҳамма учун ғоятда зарур бўлган бир соҳадир. Таъбир жоиз бўлса, мен уни инсон кайфиятининг калити дегим келади. Ҳаётда кўп нарсалар одамнинг қандай кайфиятда эканига боғлиқ деган тушунчани ҳам инкор қилиб бўлмайди. Парфюмерия эса кайфият яратади. Бу соҳанинг аҳамиятини кўрсатади. Хушбўй атирлар, одеколон, кремлар, лаб бўёқлари, лосъён, шампун, тиш пасталари, — асосий ишлаб чиқариладиган маҳсулотларимиз, буларни ҳар бирининг яна ўзига яраша кўплаб хиллари мавжуд.

— Табиийки, бозор иқтисодиёти шароитида маҳсулотнинг харидоргирлиги ҳал қилувчи мезондир. Шу маънода реализация хусусида нима дея оласиз? Маҳсулотлар қолиб кетмаяптими, яхши ўтяптими? Даромад келтиряптими? Талабга жавоб беряптими?

— Фабрика маҳсулотлари асосан Ўзбекистонда сотиляпти. Республикамиздаги йирик-йирик савдо тармоқлари, улгуржи чакана савдо фирмалари орқали босқичма-босқич тарқаб, барча ҳудудларга етиб бормоқда, савдо фирмалари билан махсус шартномалар асосида ҳам маҳсулот ишлаб чиқарилади. Тўғри, бу жараёнда озгина мавсумийлик бор, яъни ёз ойларида савдо сал камроқ бўлади, лекин бу ҳолат у қадар жиддий салбий таъсирга эга эмас. Бу йил 170 миллион сўмлик маҳсулот сотилган бўлиб, бу ўтган йилнинг 9 ойлик якунларига нисбатан 121 фоиз ўсиш бор деганидир. Шу ўринда бир нарсани айтиб ўтмоқчи эдим, мамлакатимизда фаолият кўрсатаётган «Ўзбекбирлашув» ва «Ўзбексавдо» ҳам катта, кенг қамровли, ҳам халққа яқин ишлаб чиқариш ва савдо тизимлари ҳисобланади, афсуски, улар билан савдо алоқаларимиз етарли даражада эмас. Бинобарин, ҳар қандай корхона халққа яқинлашишни, ўз маҳсулотлари орқали у билан тўла ҳамкору ҳамроҳ бўлишни истайди, маҳсулот ўз истеъмолчисининг кўплиги ва доимийлиги билан қадрланади. Оддий қилиб айтсак, харидорларимиз ва мижозларимизнинг сони барқарор ортиб борса, бу бутун ишимизга ҳам барқарорлик бағишлайди. Бунда савдони тўғри ташкил қилиш ҳам аҳамиятлидир. Даромад савдодан келади. Корхона аъзоларининг ойлик маоши (ва солиқлар ҳам) вақтида тўланиб, ҳеч кимдан қарзимиз бўлмаса-да, бу ҳали даромад дегани эмас албатта. Очиғи, соҳада том маънодаги даромадни бозорларимизда маҳсулотлари жуда харидоргир бўлиб турган хорижий фирмалар қўлга киритмоқдалар.

— Фабрика учун хом ашёнинг деярли 90 фоизи хориж мамлакатларидан келтирилар экан, корхона маҳсулотларининг бозор олди бўлолмаётганининг сабаби шунданми ёки бунинг бошқа бир жиҳатлари ҳам борми, дейлик сифат масаласи?

— Сиз ва кўпчилик аниқ билишни истаган ушбу сабаблар ҳамма ўйлаганидек маҳсулотларимизнинг ички сифатида эмас. Халқимизда «Онангни отангга бепардоз кўрсатма» деган ҳикмат бор. Савдога қўйилган ҳар бир маҳсулот аввало ўзининг ташқи кўриниши билан харидор диққатини ўзига тортади, айниқса, парфюмерия маҳсулотларида бу кўриниш чинакам жозиба даражасига кўтарилиши керак. Бир мисол: мана ўзингиз кўринг, юзни майинлаштирувчи, уни ёғли витаминларга тўйинтирувчи « Лавгри» упаси. У бизда ҳам, хорижда ҳам ишлаб чиқарилади. Тўғри, унинг ички таркибида « F» витамини борлиги билан чет эл фирмаларида ишлаб чиқарилган тури айтарлик аҳамият касб этмайдиган озгинагина фарққа эга. Бу витаминни биз ҳам арзимаган харажат эвазига қўшишимиз мумкин, бунга имконият топилади. Корхонамизда тайёрланган шу упа сотувда 58 сўм туради. Хориждан импорт қилиб келтирилгани эса ўз пластмасса идишидан ташқари яна типографик картон қутичага солинганлиги — ҳашаматли «пардоз»и боис 3600 сўмга тўхтамай пулланиб кетади. Агар биз ҳам худди шундай тарзда тайёрлашни йўлга қўйсак ҳамма учун кони фойда бўлади, чунки бу упанинг баҳоси асли 200 сўмдан ошмайди, қаранг — фарқ нақд 200 баравар! (Шунингдек, тиш пасталарини ҳам фақат тубикларда харидорларга таклиф этиш билан чегараланяпмиз) Бу каби идиш — қутичаларга кетадиган маблағ арзимаган бўлса-да, унинг типографик жараёни бирмунча мураккаб (дейлик чиройли безаклар берилган картон устидан юпқа салафан ёпиштирилади ва ҳоказо). Ўзбекистонда эса бундай ёрқин, кўзни тортадиган ранг-баранг идиш-қутиларни юқори сифат билан тайёрлайдиган типографиялар ҳозирча йўқ. Имкон қидирмасак ҳам бўлмайди. Яқинда Қирғизистонлик ҳамкорларимиз билан шу масалада шартнома туздик. Замонавий турфа шакл ва ҳажмдаги бежирим мўъжаз шиша идишларни ишлаб чиқаришга мўлжалланган завод ниҳоятда зарур бўлиб турибди. Ҳаммамизга яхши таниш «Миконд» заводи асосан катта ҳажмдаги идишлар тайёрлайди. Шишадан идиш қуйиш жараёни осон эмас. Лекин қандай бўлмасин, бу ишни энг юксак замонавий даражада йўлга қўймай илож йўқ. Ахир бизнинг бебаҳо, ҳушбўй атирларимизнинг ҳаммасини ҳам «Тройной»ларнинг идишига солиб обрў ололмаймиз-ку!

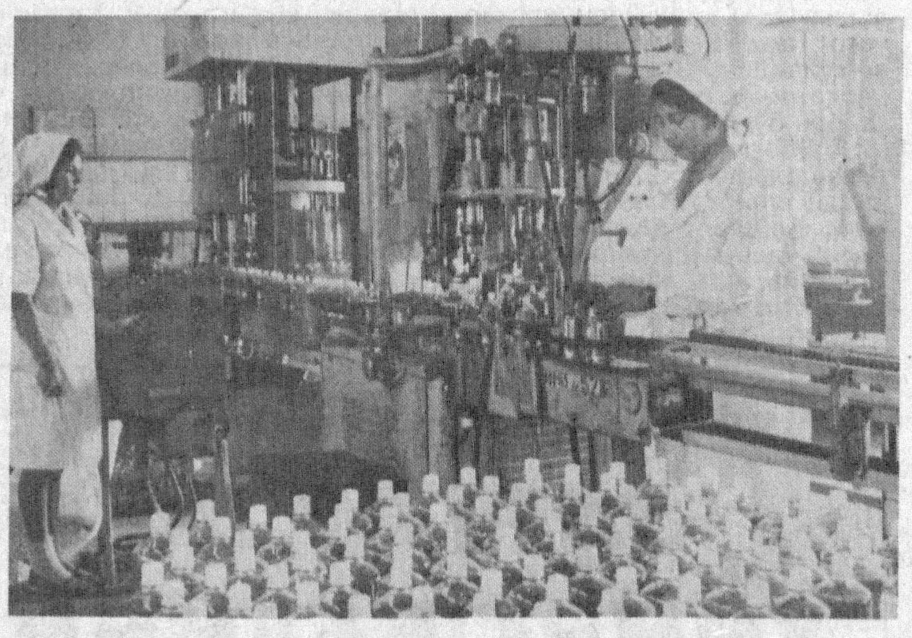

— Сўзингиздан хорижга рақобатбардош атирлар заҳираси фабрикангизда борга ўхшайди. Янги маҳсулот, янги нав атирлар кашф этиш борасидаги ўзгаришлар, ўзбек парфюмерлари ҳақида гапириб берсангиз.

— Кашф қилинган ҳид — янги атир бизнинг тилимизда композиция дейилади. Фабрикамизда хориждан келтирилган, ишлаб чиқаришга қўлланилган ва қўлланилиш арафасида турган композицияларнинг бир нечтаси мавжуд, уларни ҳидлаб тўймайсиз. Дейлик «Эгирамма», «Кенцомо», «Кулрей», «Вайс блют», «Визион», «Трезеор». Шулардан ҳар бир атир ва одеколон учун режаланган миқдорда спирт қўшиб маҳсулот тайёрланилади. Сирасини айтганда, янги ҳид яратишни ҳам худди шоирлар шеър ёзганидек ёки бастакор куй басталагани каби бир санъат — талант меваси деб биламан, шу билан бирга, бу илмий тажриба ҳамдир. Афсуски, бугунги кунда мамлакатимизда бундай санъаткорлар — ЎЗБЕК ПАРФЮМЕРЛАРИ ҲОЗИРЧА ЙЎҚ...

— Мамлакат миқёсида ҳам, жаҳон миқёсида ҳам ҳозир барча соҳаларда ҳамкорликлар даври. Айниқса, парфюмерия соҳаси биринчи навбатда ҳамкорликка суянади. Лекин шу билан бирга хориж фирмалари ўз маҳсулотларининг бозорини — даромад манбаини бериб қўйишни хоҳлайвермаса ҳам керак?..

— Чет эл фирмалари вакиллари корхонамизга қизиқиши катта. Кўпчилиги билан иқтисодий шартномалар тузганмиз. Масалан, Италиянинг «Козминт» фирмаси билан ҳамкорлик қилаётганимизга бир йилдан ошди. Шу фирма билан қўшма корхона очиш ниятимиз ҳам йўқ эмас. Ҳозир лойиҳа устида биргаликда иш олиб боряпмиз. Шунингдек, Германия ҳамда Қирғизистон билан ҳам келажаги бор, умидли шартномалар тайёрланяпти. Рақобатга дахлдор фикрларингизга келсак, кўпроқ хорижий ўлкаларнинг бизга керакли хомашё тайёрловчи фирмалари билан алоқаларни кенгайтириш устида қатъий иш олиб боряпмиз, бу саъй-ҳаракатлар ўзининг илк самараларини бера бошлади.

— Юртимизни жаннатга қиёс қиладилар, энг мафтункор ҳиду бўйларни берувчи атирларни яратиш учун хом ашё манбалари аслида ўзимизда етарли эмасми? Бундай олиб қараганда, ўзбек парфюмерияси дунё бозорларини ўзига қаратиб ўтиришга қодир табиий шарт-шароитга, демак, моддий ресурсга эга...

— Гапингиз тўғри, бироқ парфюмерия соҳаси ғоятда нозик, таъбир жоиз бўлса, худди қизларимиздай, аёлларимиз кўнглидай. Сиз айтган табиий манбаларни нафис шиша идишларга мўъжиза бўлиб кириши, қизларимизнинг чиройида ифорланиши учун кўп босқичли илмий-технологик жараёнлар амалга ошади. Парфюмерия соҳасини кишиларимиз орзу қилгандек юксак даражага кўтариш учун ҳали кўп тер тўкиш керак. Шунинг учун биз бор имкониятлардан фойдаланиш ҳаракатидамиз. Ушбу суҳбатимизни ҳам дилдаги гапларни айтиб олиш, маълум маънода янгилик яратишга — демак ўсишга сабаб бўладиган ижобий ўзгаришга эришиш имконияти деб биламан. Бизни йўқлаб келганингизнинг ўзи — халқнинг йўқлови, бизга эл эътибори ва талабидан яна бир нишонадир. Тикланиш қандай маънодор сўз! Биз ҳам тикланиш жараёнидамиз. Тикланишда бизнинг ҳам ўз ўрнимиз бор.

— Қадим донишмандларимизнинг айтишича, одамнинг мияси яхши, нозик ифорли ҳид бўйлардан кучли қувват олар экан. Бу тикланишга бевосита дахлдор.

Фабрикага яқинлашаётганимда чиндан ҳам, кишининг кайфиятини кўтарувчи ҳушбўй ифорлар таралаётганини, чаманлар атрини туйдим. Бу ифорлар нафақат юртимизга, балки дунёга таралса, дейман. Мазмунли ва ҳамма учун қизиқарли суҳбатингиз учун миннатдормиз.

Сизлар одамни гўзал қилишни истайсизлар. Бу эса санъат билан баробар иш. Янги ўзбек парфюмериясини яратиш йўлида муваффақият тилаймиз.

— Раҳмат!

Суҳбатдош: Дилором ҚЎЗИЖОН

ИНГЕБОРГ БАЛДАУФ

Олмония туркийшунос олимаси

ҲАҚИҚАТ АХТАРИБ

Ўзгариш ва узвийлик хусусида

Ингеборг хоним асли австриялик бўлиб, ёшликдан бошлаб туркий халқлар тарихи, тил ва адабиётига меҳр қўя бошлаган. У шу соҳада мутахассис бўлиш орзусида 1974°1980 йилларда Вена дорилфунунида туркийшунослик бўйича таҳсил кўрган. Сўнг Афғонистон ўзбек тили ва адабиёти фолклорини ўргана бошлаган. У ердаги ўзбек халқ қўшиқларини тўплаб алоҳида китоб ҳолида чиқарган. Шундан кейин ўзбек халқи ўтмиш адабиёти ва маданияти билан тобора жиддий шуғулланиб бу борада олима «Ўзбек миллатининг шаклланишига доир айрим мулоҳазалар», «Маҳмудхўжа Беҳбудий Фаластинда», «Ҳақиқат излаб», «Тавфиқ Фикрат ва Чўлпон» каби жиддий илмий мақолалар эълон қилган. Ингеборг хоним 1993 йилда «Туркий халқларнинг 1850—1937 йиллардаги Чор Россияси ва Советлар даври алифбо ислоҳотлари» бўйича докторлик диссертациясини ёқлаган. Ҳозир у Берлиндаги Хумболд университети Ўрта Осиёни ўрганиш институти директори бўлиб ишламоқда (Бегали Қосимов. «Уйғонмоқ дунё билан баробар яшамоқдур». «Ёзувчи» газетаси, 1997 йил 13 август) Бугунги кунда олима ўзбек жадид адабиётининг етакчи намояндаларидан Маҳмудхўжа Беҳбудий, Абдурауф Фитрат ва Чўлпон ижодлари билан жиддий шуғулланмоқда. У дорилфунун талабаларига дарс беради. Ўзбекистонлик ҳамкасабалари, профессорлар: Наим Каримов, Бегали Қосимов, филология фанлари номзоди Ровияжон Абдуллаева ва бошқалар билан ҳам илмий ҳамкорлик қилмоқда. Бундан ташқари таниқли ўзбек адиби Хайриддин Султонов сценарийси асосида Берлинда суратга олинган «Улар Германияда ўқиган эдилар» ҳужжатли филмида ҳам Ингеборг хоним у ерда ўзбек киночилар гуруҳига яқиндан ёрдам берган. 20-йиллар Берлин университети турли факультетларида ўқиган Саттор Жаббор, Аҳмад Нойим, Шамсилбанот Ашират қизи, Абдумажид Иброҳим кабилар ҳақида сақланаётган айрим муҳим ҳужжатлар хусусида сўзлаб берган.

Ўзбек-немис илмий маданий алоқаларига яқиндан ёрдам бераётган машҳур туркийшунос немис олимаси, профессор Ингеборг Балдауф хонимнинг «Ҳақиқат ахтариб» мақоласини Йўлдош Парда таржима қилди. Мақолада баён қилинган муаллифнинг айрим муҳим кузатишларини эътиборингизга ҳавола этмоқдамиз.

Шерали ТУРДИЕВ

Ушбу мақолага «Ҳақиқат ва илк ўзбек адабиёти», деган сарлавҳа ҳам қўйишимиз мумкин эди, зеро, ундаги асосий гап «ҳақиқат» хусусидадир. «Ҳақиқат»ни «ростгўйлик» деб аташ ҳам мумкин. Бундан ташқари бу сўз жиддий ўрганиб чиқишга арзийдиган яна бир қатор тахминий маъноларга ҳам эгадир. Мазмуни камалакдек товланадиган, аниқ изоҳлаш ўта қийин бўлган ушбу «ҳақиқат» бизга 1915 йилдан 1935 йилгача бўлган иккита ўн йилликнинг қанчалар кўпқатламли бўлганлигини англашга ёрдам беради.

Жаҳолат ва маърифат, идеализм ва реализм — буржуа миллатчилиги ва пролетар интернационализми ва эҳтимол «интернационал (халқаро) колониализм», деган учинчи бир жиҳатларга эга бўлган бу икки ўн йилликда озодликка интилиш ва озодликнинг тортиб олиниши, кўпхиллик ва бирхиллик бир-бирига тўқнаш келдилар. Ўрта Осиёда илгари бунақа ҳол содир бўлмаган эди, ўша ўн йилликлардан кейин ҳам юз бермади.

Бу даврни икки-уч оғиз сўз билан тасвирлаб бериш жуда мушкул масала.

«Ҳақиқат» сўзи 1915 йилда Туркистон мусулмонларига қандай қўшма маънолари ила маълум бўлганлиги хусусида бир фикрлашиб олайлик. Бу тушунча умумисломий эрон-араб-турк маорифи комплексида 1860 йилдан бошлаб муҳим, кўп қиррали рол ўйнади. Биринчи навбатда диний мубоҳасаларни олиб кўрайлик. Урол ва Нил дарёлари ўртасидаги ҳудудда яшовчи ислоҳотчилар бир вақтлар нозил этилган ҳақиқатни янада давом эттириш учун «ижтиҳод» дарвозаларини қайтадан очиш масаласини кўтариб чиқдилар. Уларнинг фикрича, янги давр мусулмонлардан худди шуни талаб этаётган экан. Иккинчидан, фундаменталистик руҳдаги мусулмонлар «чинакам ислом»ни ахтара туриб (дини ҳақ, исломияти ҳақиқий), «илк мусулмонлар ҳақиқат учун жондан кечишга ҳам тайёр курашчилар эди, замонавий мусулмонлар эса хурофот асирларидир», деган фикрга ёпишиб олган эдилар. Ўз ғояларини амалга ошириш йўлида турли тўсиқлар борлигини хаёлдан қочирмайдиган яна бир қатор ислоҳотчилар учун эса «ҳақиқат» уларнинг турмуш шароити, ҳолати тўғрисидаги «аччиқ ҳақиқат» бўлиб, улар буни тан олишга мажбур эдилар.

«Ҳақиқатни очиб берганингиз эвазига «раҳмат» сифатида бечора халқ сиз зоти олийларига нелар кўрсатдилар?»

Сўфийларнинг «ҳақиқат»ни қандай тасаввур қилганлиги ҳам назардан четда қолмаслиги лозим: халққа энг яқин ва энг таъсирчан исломий гуруҳлардан бири бўлмиш сўфийлар ҳақиқатни топиш ва ёритишда ақидапараст сафсатабозлар ҳамда маърифатчиларга насиб этмаган даражага эришган бўлсалар-да, исломий ва ғайриисломий модернистлар томонидан жаҳолатпарастликда айбландилар.

«Реаллик» ва «ҳақиқат» тушунчаларига нисбатан сезиларли бошқа таъсирлар славян миссионер ва шарқшунослари, Усмонли Турк империяси намоёндалари, рус «художўйлари» ва ниҳоят, франг символистлари томонидан ўтказилган бўлиши мумкин. 1917 йилдаги тўнтаришлар арафасида Ўрта Осиёда «ҳақиқат» ва унга алоқадор бўлмиш «реаллик», «ҳаққонийлик» тушунчалари тўғрисидаги шундай нуқтаи назарлар мавжуд эди. Улар кейинги икки ўн йилликда ҳам амалда бўлиб, ривожлантирилди. «Хурофот, онгсизлик билан курашмоқ ҳақиқат учун йўл очмоқ демакдир» («Ўзгаришчи ёшлар» жўрналининг биринчи сонидаги иқтибос).

Ўрта Осиё жадидлари биринчи навбатда татар жадидларидан ўрнак олдилар. Татар жадид муаллимлари XX асрнинг биринчи йиллариданоқ Самарқанд ва Қўқон каби катта шаҳарларда, кейинчалик эса вилоятлардаги кичик шаҳарларда ҳамда йигирманчи йилларнинг бошларида эса ҳатто Бухорода ҳам фаолият кўрсатдилар. Ўрта Осиёлик кўпгина муаллимлар ва публицистлар Қозон, Уфа ҳамда Оренбург шаҳарларидаги жадидлар билан яқиндан танишиб олган, ҳатто Истанбул ва Кавказдаги жадидлар билан ҳам алоқа ўрнатгандилар.

Маҳаллий назорат идораларида қадимчилар (эскилик тарафдорлари) асосий ўринларни эгаллаб турганлиги учун кўпгина бухоролик ва самарқандлик маърифатпарварлар ўз асарларини Истанбул ва Тифлисда чоп эттирадилар. Ўрта Осиёлик хурофотчи диндорлар янгиланиш ҳаракатига қаттиқ қаршилик кўрсатдилар. 1911 йилда Бухорода очилган янги мактаб бир неча ой фаолият кўрсатгач, ёпиб қўйилди. 1914 йилда Самарқанддаги жадид муаллимлар фаолиятини тўхтатишга ва болаларни янги мактабга берган ота-оналар уларни қайтиб олиб, эски мактабга жўнатишча расмий равишда мажбур қилиндилар. «Ойна» жўрналининг 1914 йил 11 январ сонида чоп этилган «Фавқулодда таклиф» деган мақолада шу тўғрида сўз юритилган. Фақат Чор маъмуриятининг аралашувидан кейингина такфирга эга бўлган муддаррислар ҳамда уни оммалаштираётган муаззинларнинг фаолияти расман тақиқлаб қўйилди («Ойна» <186> 13, 1914 йил 18 январ).

Шунга қарамасдан, Самарқандлик муаллим, ношир ва ёзувчи Маҳмудхўжа Беҳбудий ўзининг тўгарагини ташкил этди. Ижтимоий йўналишдаги адабиётга қизиқувчи ёшлар тўгарак аъзолари бўлдилар. Уларнинг баъзилари асарларини «Беҳбудий нашриёти»да чоп эттирган бўлсалар, бошқалари ўқиш, ўрганишга зўр бериб, фақат 1917 йилдан кейингина фаол ҳаракат бошладилар. Жадид фаолларининг тилларини «бийрон» қилган бу «ҳақиқат» биринчи навбатда ижтимоий ҳаётнинг «аччиқ ҳақиқати» эди. Жадидлар бу «ҳақиқатлардан» кенг халқ оммасини огоҳ этиш мақсадида турли огоҳлантирувчи трагедиялар, пъесалар ва ҳикоялар ёздилар. Маҳмудхўжа Беҳбудий «Падаркуш» (1913, Нусратулло Мулло ибни Қудратуллонинг «Тўй» (1914), Абдулло Қодирийнинг «Жувонбоз» (1915) асарларини шуларга мисол қилиб келтириш мумкин. Таълимий тарбиявий лирикада жадид шоирлар ижобий ва салбий қутб ўртасидаги «дуалистик метафорика» (икки томонлама метафорика)ни ривожлантирдилар. Жадидларнинг ўз нуқтаи назарлари ижобий қутбдир. «Ҳақиқат» эса бундай асарларда «нур», «ёруғлик» каби тушунчалар орқали ифодаланган «Хуршид, қуёш, шамс» метафораси билимни, маърифатни англатади. Салбий қутб эса жаҳолатпарастлик унсурлари бўлмиш схоластика, мистика, ва «халқ дини»дан ташкил топган. Қонун-шариат, хурофот ва жаҳолат «зулмат», «булут» ва «кўланка» метафоралари орқали ифода этилган. Ўша даврларда яратилган шу руҳдаги кўплаб шеърлар ичидан олинган ушбу ягона мисол «ҳақиқат» ва «билим нури» ўртасидаги муносабатни, боғлиқликни кўрсатишга етарли бўлса керак. Бу шеър Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий қаламига мансуб:

Илм ҳақнинг нуридир,
Қаро кўнгил бўридир.
Ҳар бир яроғ ўткири,
Ҳар Исрофил суридир.
Жаҳл куфрнинг тўридир.
Ҳар душманнинг зўридир.
Ҳар бир таннинг кулфати,
Ҳар бир бахтнинг шўридир.

Жадидлар «барча ижобий дунёвий фанлар ҳам ўқитилиши зарур», деган ғояларни кўтариб чиқдилар, чунки бу «ислом барча фанларнинг булоғи», деган ақидага ҳам мос келарди. «Ер, кўк, юлдуз, қуёшнинг ҳақиқатини билиш» каби ижобий ҳаракатларга зид ўлароқ эски мактаблардаги қадимчи-исломий домлалар болаларга турли бўлмағур афсоналарни айтиб, миясини заҳарлардилар, Дунё наҳанги устидаги ҳўкизнинг ерни ўз шохларида кўтариб турганлиги тўғрисидаги афсона ҳам шулардан биридир. Жадидларнинг фикрича, турли ваъзхонларнинг тингловчилари ҳам худди эски мактаб ва мадрасалар толиблари сингари диндорларнинг жаҳолати ботқоғига ботиб қоладилар. Қадимчилар мусулмонлардан кўпроқ садақа ва хайр-эҳсон ундириш мақсадида ҳақиқатни яшириб, хурофотга бошлайдилар. «Ойна» жўрналининг 12-сонида (1914 йил 11 январ) чоп этилган «Миллатни ким ислоҳ этар?» деган мақолада шу тўғрида сўз юритилган. (Хурофий тасаввурларга қарши кўрсатган бу фаолликлари жадидларга турли ҳужумлар уюштирилган кейинги йилларда ҳам уларнинг алоҳида хизматлари сифатида баҳоланди.)

Жадидларнинг ҳақиқатни ахтариш борасидаги инқилобдан илгариги ишлари қандай кечганлигига бир назар ташлайлик: жадидлар ўзларини ҳақиқатни билишга муҳтож кишилар деб ҳисобламасдилар. Улар ҳақиқатни билишларига ёки камида ҳақиқатга элтувчи йўлдан хабардор эканликларига амин эдилар. Улар ўзлари билган ҳақиқатни халққа етказишни, халқни билимсизликдан нур томон етаклашни ўз олдиларига вазифа қилиб қўйган эдилар. Жадидларнинг «Ўрта Осиёдаги илк авлоди»да «ўз ҳақиқатларининг ҳақиқати» борасида қатъиятсизлик, гумонсираш сезилмайди. Ўзлари эришган, яъни англаб етган нарсаларнинг барча «билмайдиганлар» нуқтаи назаридан яққол устунлиги ўша давр ҳақиқатларининг қанчалар аччиқ бўлишидан қатъий назар жадидларга букилмас некбинлик бахш этарди. Улар ўзларининг «ҳақиқат»ини хурофот, афсона ва жаҳолатга қарши қўйдилар.

Фикримча, Ўрта Осиё жадидлари орасида энг кўзга кўрингани Абдурауф Фитратдир. Ўзининг «Мунозара»сида у «ҳақиқат натижаси тасодуми афкораст» яъни «фикрлар хилма-хиллиги ҳақиқатни англашга элтади» деган иқтибосни бежиз келтирмаган. У ўзининг бутун умри давомида ҳақиқат ахтарди ва бу жараёнда фикрлар хилма-хиллиги, қарама-қаршилиги бўлиши мумкинлиги хусусида фақат шиорлар айтиш билан чекланиб қолмади, балки ҳақиқат ахтара туриб шундай бир даражага эришдики, Ўрта Осиёлик биронта мутафаккир бу даражага эришгани йўқ эди. Ҳақиқат ахтариш ва шунга мос равишда озодликка интилиш уни Ўрта Осиёнинг ягона, жиддий атеистига айлантирди.

Фитрат ўзининг илк асарларидан бири бўлмиш 1911 йилда Истанбулда чоп этилган «Бухоролик мударриснинг бир овруполик билан жадид мактаблари хусусидаги мунозараси»да «ҳақиқат ихтиёрида бўлмоқ лозим», деган жадидча талабга тўлиқ қўшилади ва ўзининг жадид мутафаккир касбдошлари ёқлаган «ҳақиқат»ни ёқлаб чиқади. «Мунозара»даги овруполик Фитратнинг ўзидир. У қадимчи мударрисга қарата «динингизнинг асослари ҳақиқатда не эканлигини билмайсиз», деб таъна қилади. Қадимчи мударрис қанчалар ғофил бўлса, Фитрат шунчалар кўтаринкилик билан уни чуқур фикрларини изҳор этишга мажбур қиладики, мударриснинг чуқур фикрлари қуруқ сафсатадан бошқа нарса эмаслиги аён бўлади.

Динга қарши даъват оммавий тус олган 1928-1929 йилларда Фитрат ўзининг кичик-кичик асарларида қайта-қайта «ҳақиқат» мавзусига мурожаат қилди. Унинг «Меърож», «Заҳронинг иймони», «Зайд ва Зайнаб» асарларида ёзувчининг диққат марказида «ҳақиқат»нинг ўзи эмас, балки кишиларнинг ҳақиқатга нисбатан субъектив муносабати туради. У 1928-1929 йилларда, яъни яқинда эълон қилинган ҳақиқатдан бошқа ҳақиқат топишга уринган ҳар бир шахс сиёсий таъқибга учраши тайин бўлган бир даврда қотиб қолган диндорликдан четланишга чақирди. Фитратнинг ўз кичик асарларида мурожаат қилган мавзулари 1929 йилда расман таъқиқланмаган бўлса-да, аммо «ҳаддидан ошиш» деб баҳоланарди. Шунданмикан, унинг ҳақиқат ахтаришда жасоратли бўлишга чақиришлари бетаъсир ва натижасиз қолиб кетди.

(Давоми бор)

Немисчадан
Йўлдош ПАРДА таржимаси

Ёдимиз лавҳалари

Ўткир ҲОШИМОВ,
Ўзбекистон халқ ёзувчиси

ҲОФИЗНИНГ СЎНГГИ ҚЎШИҒИ

Туғилиш ҳамиша табиий ҳол деб қабул қилинади. Ўлим эса — фожиа... Аслида-ку, ҳар нарсанинг ибтидоси бўлганидек, интиҳоси ҳам бўлади. Аммо барибир ўлим доим кутилмаганда келгандек туюлади. Айниқса у тўсатдан рўй берса...

Шундай ибтидолардан бири менинг кўз ўнгимда рўй берди. Ўзбекистон халқ ҳофизи, улкан санъаткор, чин инсон Муҳаммаджон Каримов кўз ўнгимда сўнгги қўшиғини айтди... Ва... Кўнглимда ғалати бир армон, тушуниб бўлмайдиган афсус қолди... Балки ўша оқшом мен ҳофизни қўшиқ айтишга даъват қилмаганимда, балки Мамат акам ҳаяжон билан куйламаганида шу иш бўлмасмиди... Билмайман.

Воқеа бундай бўлди. Тошкентдан юз чақирим нарида «Хумсон» оромгоҳи бор. Ўтган йили Эркин Воҳидов билан оилавий дам олган эдик. Санаторий бош шифокори Раҳматулла ака малол келмаса, сизлар ва Мамат ака (Ўзбекистон халқ ҳофизи Муҳаммаджон Каримовни ҳамма Мамат ака деб атарди) дам олувчилар билан ижодий учрашув қилсангизлар, деб қолди. Маълум бўлишича, Мамат ака йигирма йилдан бери ҳар ёз чилласида ўз улфатлари — ўн-ўн беш нафар қариялар билан шу ерда ҳордиқ чиқарар экан... Рози бўлдик. Эркин ака шеърларидан ўқиди. Мамат ака мумтоз қўшиқлар айтди. Машҳур санъаткор Галия Измайлова рақс тушди. Мен ўз машқларимдан кичик парчалар ўқиб бердим... Хуллас, байрам бўлди...

Бу йил ҳам шундай таклиф бўлди. Эркин ака чет эл сафарида эди. Учрашувни бошқариш менинг зиммамга тушди. Одамлар ҳордиқ чиқаришга борган. Жиддий гап бировга ёқади, бировга малол келади. Шу боисдан байрам кечасини иложи борича хушчақчақ ўтказишга, ҳазилга мойил

гаплардан икки шингил ўқиб, асосий эътиборни Муҳаммаджон Каримовга қаратишга ҳаракат қилдим. Бир оғиз ҳангома ва икки жуфт қўшиқ...

Мамат ака йигитча янгроқ овозда ғазаллар айтди. Навоийдан, Бобурдан... Бу сафар ҳам Галия Измайлова рақс тушди. «Муножот»га. Қўшиғини Муҳаммаджон ака айтди. Ҳамма олқишлаб қарсак чалаётганида Галия опа келиб Мамат аканинг юзидан ўпиб, таъзим қилди.

Оқсоқол санъаткорлар ҳақида дил сўзларимни айтдим.

— Муҳаммаджон Каримов олтмиш йилдан бери халққа хизмат қилади. Беминнат хизмат қилади. Шунча йил давомида овози қилча ҳам ўзгарган эмас. Келинглар, шу одамга узоқ умр тилайлик! Галия опа ҳам олтмиш йилдан бери халққа хизмат қилади. Ўзбекнинг довруғини дунёга таратган. Келинглар, шу опамизга узоқ умр тилайлик!

Сўнг яна Мамат акага навбат берилди. Муҳаммаджон ака Фузулийдан жуда гўзал қўшиқ айтди. Дард билан, ҳаяжон билан. Сўнг тағин Навоийдан...

Оқсоқолни чарчатиб қўймаслик учун Фузулийнинг ниҳоятда теран бир байтини шарҳладим. Бу шоир ижодини тушуниш учун фақат шеъриятни эмас, Қуръони каримни, Ҳадиси шарифни ҳам ўқиш кераклигини айтиб, яна ҳофизга навбат бердим...

Орада анча танаффус бўлиб қолди. Қарасам, Муҳаммаджон Каримовнинг қўлидан танбур тушиб кетяпти. Юзи кўкимтир — қора тусга кирган. Кўзи юмиқ... Югур-югур бўлиб қолди. Дўхтирлар келди... Устоз санъаткор шогирдларига шивирлаб, бир нима деди... Тўғриси, нима қилишимни билмай қолдим. Ҳофизни кўтариб кетишаётганида тўпланган тўрт юз кишидан узр сўраб, кечани ёпиқ деб эълон қилмоқчи эдим, шогирдларидан бири устоз кечани давом эттиришни илтимос қилганини айтди...

Яна қўшиқлар бўлди. Муқимий, Фурқат, Самад Вурғун...

...Кўнглим алағда бўлиб кирсам, врачлар оқсоқол ухлаётганини айтишди... Кейин ўша кеча уни Ғазалкентдаги касалхонага олиб боришибди. Қон босими кескин ошиб, пешоб тўхтаб қолган экан. Сўнг малакали ёрдам бериш учун Тошкентга олиб кетишган. Аҳволи анча яхшиланган...

Бир ҳафтадан кейин эса санаторий бош врачи халқ ҳофизини сўнгги манзилга кузатиб келишганини айтди. «Сизни безовта қилгим келмади», деди узр сўраган оҳангда...

Шундай қилиб, Ўзбекистон халқ ҳофизи Муҳаммаджон Каримов сўнгги қўшиғини «Хумсон» оромгоҳида, тўрт юздан ортиқ томошабин олдида айтди. Овози қилча титрамай... Танбур ушлаган қўллари қилча қалтирамай... Ёши саксонни қоралаган қария шиддат ва завқ билан хониш қилди...

Олдингдан оққан сувнинг қадри йўқ, дейдилар. Мамат ака ўз қадрини топмади, десак, гуноҳ бўлади. У энг юксак унвонларга сазовор бўлди. Лекин... одам армон қиладиган жиҳатлар ҳам бор. Минг хил жикир-жикир қилиб, сўзининг маза-матраси йўқ қўшиқ айтадиган ва шу билан «обрў» тўплаб тўймтўй, «кўки»дан йиғадиган «санъаткорчалар» телевизорда ўн марта чиққанида халқ ҳофизи Муҳаммад Каримов бир марта ҳам чиқмас эди.

Муҳаммаджон Каримовнинг покиза инсонлиги ҳақида эл орасида афсоналар юради. Ва уларнинг ҳар бирида теран ҳақиқат бор. Масалан, Мамат акани асосан эрталабки ошга таклиф қилиш одат бўлган. (Мумтоз қўшиқлар наҳорги йиғинда айтилади). Бундай пайтда Мамат аканинг ҳеч ким дахл қилолмайдиган одати, аниқроғи, қонуни бўлган. Ўзим гувоҳ бўлган бир мисолни айтишим мумкин. Ўн йилча аввал бир дўстим наҳор оши берадиган бўлди. (Катта мансабдор эди). Менга нима хизмат бор, десам, шу, Мамат акани кўндириб берсангиз бас, тўйга айтсам, кўнмаяпти, деди. Начора, дўстимнинг сўзини ерда қолдиролмай, оқсоқолдан илтимос қилдим. Мамат ака урушда жароҳатланган қўли билан эски дафтарчасини варақлаб, ғоят мулойим тарзда узр сўради. Фалон маҳалладаги фалончи икки ой олдин тўйга айтиб қўйган. Сартарош. Мен зам министрнинг тўйига бораман деб, сартарошни хафа қилмайман. Узр...

Орадан бир неча йил ўтиб ўзим фарзандларимдан бирининг тўйини қилганимда бошқача ҳолга тушдим. Фарзандим тўйимга фалончи артист келишини орзу қиламан, деб юрарди. Тўйдан анча олдин ўша «замонавий» қўшиқчининг қатъий ваъдасини олдим. «Ака, сизнинг тўйингизга бормасак, кимникига борамиз», деди. Тўйдан уч кун олдин оғиз солсам, минг марта тавалло қилиб, ҳечам иложи йўқлигини, бошқа жойдан «закалат» олиб қўйганини айтди. Хуноб бўлиб ўтирсам, тадбиркор йигитлардан бири келиб қолди... Тўғри, тўй бошида эмас, бирон соатлардан кейин ўша — менга ваъда бериб, бошқа жойдан «закалат» олиб қўйган «буюк санъаткор»ни олдимга етаклаб келди ва «тонг отгунча хизмат қиласан» деди!

Бу гапни бежиз эслаётганим йўқ. Етти яшардан тортиб етмиш яшаргача сўраб кўринг: Муҳаммаджон Каримов бирон кишига хиёнат қилганмиди, денг! Тўйига бу улуғ ва камтарин санъаткорни таклиф қилганлардан сўранг. Хизматига неча сўм сўраган эди, денг! Ҳеч қачон ҳеч кимдан бир тийин сўраган эмас! Миллионер ўн сўм берса, берганингизга рози бўлинг, деб кетган. Тўй эгаси камхарж одамлигини пайқаса, хизмат ҳақини тўёна деб қайтариб бериб кетган...

Элимиздан чиққан шундай улуғ санъаткор борлиги билан фахрланаман. Унинг сўнгги қўшиғини эшитганимдан қувонаман ва ўкинаман... Ким билсин, ўша оқшом Муҳаммаджон Каримов шунча ҳаяжон билан қўшиқ айтмаганида балки...

Билмадим... Чинор тик туриб ўлади, деган нақл бор. Буюк санъаткорлар тўшакда ётиб жон таслим қилгандан кўра қўшиғининг авж пардасида омонатини топширишни афзал кўрган бўлса ажаб эмас...

Ғаройиб глобус

ҚЎРҚИНЧЛИ КЎЛ

Фундудзи кўли Жанубий Африкада Преториядан уч юз чақирим келадиган масофада жойлашган. Кўлга бирмунча яқинроқ қасабанинг аҳолиси ҳеч қачон унга йўламайдилар. Кўлга олиб борадиган йўлни учтўртта қариядан бошқа ҳеч ким билмайди. Кўлнинг узоқ-яқин атрофларида азалдан «бевенда» деган қабила яшайди. Лекин қабиланинг биронта одами сизга тоғ-тоғ олтин ваъда қилсангиз ҳам кўлга борадиган йўлни кўрсатмайди. Фундудзи ана шундай тавқи лаънатга учраган кўллардан бири. Ривоятларга кўра бу ерда аждар яшайди. Кўл сувида оёғини чайган ҳар қандай оқ танли киши дарҳол тил тортмай ўлади. Бевенда қабиласи бунга ишонади. Бунга ишонадиган бошқа одамлар ҳам йўқ эмас.

Фундудзи қанақа кўл экан ўзи? Унинг қирғоқларини бир айланиб чиқмаймизми?

Шунда кўлнинг илк сирига гувоҳ бўламиз. Кўлга юзлаб сойлар ва жилғалар оқиб тушади. Мутали деган дарё ҳам ҳар соатда уч миллион галлон сувини шу кўлга келиб қуяди. Шунча сув қаерга кетади денг.

Кўлдан битта ҳам сой оқиб чиқмайди.

У ўзи унча катта бўлмаса ҳам, лекин океанлар каби қонуниятга эга. Унинг сув сатҳи доим кўтарилиб ва тушиб туради. Сув сатҳи ҳар куни дам бир ярим метрга пасайиб, дам бир ярим метрга кўтарилади. Бу шу кўлнинг иккинчи сири.

Учинчи сир — кўлнинг суви. У, чиндан ҳам, худди сиёҳ каби қоп-қора, хунук ва қўрқинчли. Тимсоҳлар унга парво қилмайдилар. Кўлда тимсоҳлар бижғиб ётади. Аммо одамларга бу сув қандай таъсир қилади? Бевенда қабиласи одамлари бу кўлга тушган киши тирик чиқмайди, деб ишонишади. Бундан ҳам ажойиброғи шуки, бу сув сеҳрланган, уни ҳеч ким ҳеч қандай идишда олиб кетолмайди.

Бизнинг кунларимизда бундай гапларни инкор қилувчилар ҳам оз эмас. 1953 йилда инглиз сайёҳлари Алланс Эллис ва Билли Клейтон Фундудзи кўлига йўл олдилар. Кўп қийинчиликлар билан кўл бўйига етиб келдилар. Лекин чўмилишга юраклари бетламади. Улар иккита катта шиша идишга кўл сувидан тўлдириб, оғзини тиқин билан маҳкам бураб беркитдилар. Нима бўлди денг? Келинг, яхшиси, Эллиснинг «Уайд-Уорлд» журналидаги мақоласига қулоқ сола қолайлик:

...«Эртасига биз орқамизга қайтдик. Билли кутилмаганда тўхтаб: «Шишалардаги сувга нима бўлган экан, бир қараб қўймаймизми?» деди.

— «Нимасига қарайсан, Билли, — деб жавоб бердим мен. — Уни нима, жин урармиди?» Лекин шеригим ўз сўзида туриб олди. Биз рюкзакларимизни ечиб, ичидан шишаларни чиқардик. Улар бўм-бўш эди. Тиқинлар эса ҳамон маҳкам буралганча турарди. Нима, сув қаттиқ беркитилган шишалар ичидан учиб чиқиб кетибдими? Ақл бовар қилмайди ва одамнинг ҳеч ишонгиси келмайди.

Лекин ўша 1953 йили Натал шаҳридан профессор Берклайд ўз ёрдамчиси Уилям Теккер билан кўлни текширишга келишди. Улар ўзлари билан шиша, чинни, пластмасса ҳамда бекелитдан ишланган маҳкам тиқинли идишларни олиб боришди. Улар идишларни кўл сувидан тўлдирдилар. Профессор ҳатто сувга қўлини тиқиб, бармоғини ялаб ҳам кўрди. У жуда аччиқ эди. Теккер кўл бўйидаги ўт-ўланлардан гербарий йиғди. Улар ярим йўлда тунаб қолдилар. Эрталаб идишларни кўздан кечирдилар. Ҳаммаси бўшаб қолган эди. Тиқинлар эса мустаҳкам буралганча турарди. Улар кўлга қайтиб, яна идишларга сув тўлдириб олдилар. Ўша куни профессор ўзини ёмон ҳис қилди, қорни тирнаб оғриди. Лекин шўнда ҳам ҳамроҳига индамади. Эртаси идишлар ҳамон қора сувга тўлганча турарди. Иккинчи куни ҳам ҳеч нима содир бўлгани йўқ. Бироқ йўлнинг учинчи куни идишларни кўздан кечирганларида уларда бир томчи ҳам сув қолмаган эди. Тиқинлар эса ўша-ўша маҳкам ўрнашган эди.

Тўққиз кундан сўнг профессорни касалхонага ёткизишди. Бу ерда у ҳуши ўзига келмай жон берди (врачлар буни ингичка ичак яллиғланиши деб изоҳладилар).

Кўлнинг тўртинчи сири ҳақида ҳам сўйлаб ўтайлик. Энди аждар ва у билан боғлиқ икки фожиали ҳодисани маълум қиламиз.

1950 йилда оға-ини фермерлар Луи Тричард Гедрик ва Якобус Ван-Блерк бидъатхурофотларга қарши норозилик билдириб, кўлга боришга қарор қилдилар. Ўзлари билан енгил қайиқ олиб бордилар. Кўлдан фақат Якобус қайтиб келди. У ақл-ҳушидан айрилганга ўхшарди. Унинг кўз ўнгида акаси қайиққа ўтириб, кўл ўртасига сузиб кетибди. У қайиқ ҳайдаш ва бошқаришга уста экан. Тезгина кўлда анча илгарилаб борибди. Бирдан қайиқ тўхтабди. Гедрик эшкакни қанча сувга урмасин, қайиқ ҳеч жойидан силжимас эмиш. Худди кимдир тагидан маҳкам ушлаб тургандек. Кейин қайиқ ҳам, қайиқчи ҳам сув тагида ғойиб бўлибдилар.

1954 йилда преториялик бир қанча овчилар ўзлари кутмаган ҳолда кўл бўйидан чиқиб қолдилар.

Овчиларнинг бири Жералд Кук тимсоҳларни отгиси келди. У сув бўйига яқин тушиб борди, шериклари эса баланд соҳилдан унинг кўлга қараб тинмай ўқ отишини кузатиб туришди. Унинг битта ҳам ўқи нишонга тегмади. Кейин нимадир унинг диққатини тортди шекилли, у милтиқдан ўқ узмай қўйди. Бу орада унга орқа томондан ҳаддан ташқари баҳайбат тимсоҳ яқинлаша бошлади. Ўртоқлари бақириб-чақириб уни огоҳлантиришга уринар, Кук эса кўлдан кўзини узолмасди. Овчилардан бири тимсоҳни мўлжаллаб милтиқдан ўқ узди. Бироқ Кук милтиқ овозига ҳам қайрилиб қарамади. Ўқ эса тимсоҳга тегмади.

Бир зумдан сўнг Кук тимсоҳ комида ғойиб бўлди.

Бу ачинарли воқеаларни нима деб шарҳлаш мумкин? Нима деб қиёслаш мумкин? Ҳар қанча қиёс киши хаёлини ҳар ёққа олиб қочаверади...

«ЭКО» газетасидан «МТ» мухбири тайёрлади

Маданий дунё

ТОПҚИР ЭЗОП, СОДДА РОҲИБ, АРИСТОТЕЛ ВА БОШҚАЛАР

«Жаҳон адабиёти»нинг 6-сонида

«Жаҳон адабиёти» журналининг навбатдаги сони босмадан чиқди.

Журналнинг илк саҳифаси таниқли рус ёзувчиси Владимир Тендряковнинг «Коммунизм гулбоғларида» ҳикояси билан очилади.

В. Тендряков кескин зиддиятли асарлари билан машҳур. У айниқса, «Бир бурда нон», «Ўнқир-чўнқирлар», «Бегона», «Суд», «Битирув кечаси», «Интиқом», «Иштиёқ» асарлари билан шуҳрат қозонган. «Коммунизм гулбоғларида» ҳикоясида адиб собиқ иттифоқ раҳбари Хрущёв билан бир учрашувни хотирлаб унинг қандай инсон бўлганлигини ўқувчиларга рўй-рост кўрсатади.

Бу сондан шунингдек, Италия ёзувчилари ҳамда Америка адиби Рей Бредберининг ҳикоялари ўрин олган.

Маълумотларга қараганда, эрамиздан олдинги IV асрларда яшаб ўтган Эзопнинг ҳаёти турли ривоят, афсоналарга бой. Эзопдан 500га яқин масал қолган дейишади. Қодир Мирмуҳамедов ўз таржимасида «Эзопнинг саргузаштлари» деган асарни тақдим этди.

Ҳиндлар орасида роҳиблар ҳақида ривоятлар жуда севиб айтилади. Бу ривоятлар оғиздан-оғизга кўчиб юради. Улар ўта содда, ишонувчан бўлганлар. Саҳифаларимизда ўқувчилар 332та роҳиб ҳақида ғаройиб ҳикоятларни ўқишлари мумкин. Бу ҳикоятларни ҳинд тилидан Амир Файзулла ўзбек тилига ўгирган. Журналда Бошқирдистон халқ шоири Мустай Карим ва ўзбек шоири Сирожиддин Саййиднинг шеърлари эълон қилинмоқда.

«Янги аср бўсағасидаги ўйлар» рукнида халқ таълими вазири Жўра Йўлдошевнинг «Таълим ва талаб: муаммолар, тажриба ва якунлар» мақоласи юқори малакали, тадбиркор, маданиятли, эътиқодли, маънавий ва маърифий жиҳатдан баркамол, мустақил фикрлайдиган шахсларни тарбиялаш муаммоларидан баҳс этади.

«Оила неъматдир» сарлавҳаси остида Афлотун ва Арастунинг оила ҳақидаги қарашлари қизиқиш билан ўқилади. Зотан «Ҳар қандай оила давлатнинг бир қисмидир», — дейди Арасту.

Журналда «Ёзувчининг кўнгил дафтари» бўлими ҳам бор. Унда Ўзбекистон халқ ёзувчиси Муҳаммад Алининг «Мен кўрган Америка» эссеси эълон этилган.

«Мангуликка дахлдор» рукнида Элбек таваллудининг 100 йиллиги олдидан Раҳматулла Иноғомовнинг «Кесилган умид» мақоласи ҳамда шоирнинг шеърларидан намуналар берилган.

«Китоблар оламида» рукнида Хожа Самандар Термизийнинг «Дастур ул-мулук» китобига ёзилган тақриз билан танишасиз. «Китобхон минбари» саҳифасида журналхонларимизнинг хайрихоҳлик ва талабчанлик билан ёзган мактубларидан намуналар ўқийсиз. Мактубларда таклифлар, истаклар, мулоҳазалар айтилган. Бундай мактублар таҳририят ходимлари учун катта аҳамиятга эга. Бу эса журналхонларимизнинг талабчанлиги, адабий нашрлар йўналишига бефарқ қарамаётганлигидан дарак беради.

Дарвоқе, «Жаҳон адабиёти» журналига обуна бўлишни унутмадингизми? Янги йилда ҳам мухлислар журналимиз саҳифаларида жаҳон адабиётининг нодир дурдоналарини ўқишга муяссар бўладилар.

Назира ЖЎРАЕВА

Муҳаммад АВФИЙ

ЗАРГАР ВА УНИНГ КЕЛИНИ

Ривоят қилибдурларки, Ҳинд шаҳарларидан бирида бир заргар яшар эди. У ниҳоятда давлатманд ва катта сармояга эга эди. Унинг бир ўғли бўлиб, бағоят латиф, ҳушбичим ва хушхулқ эди. Йигитнинг ниҳоятда гўзал, танноз хотини бор эди. Аммо маккорликда иблис ундан сабоқ оларди.

Кунлардан бир кун заргарнинг уйига иш билан бир йигит келиб, ҳовлида юрган ёш келинчакни кўрди. Йигит унинг ҳусну малоҳатига ва нозишваларига боқиб, лол бўлиб қолди. Келинчакнинг ширинсуханлиги, қиё боқишлари йигит кўксини ўртаган эди. У ишқ-муҳаббат ҳароратига тоб келтира олмай уйига қайтди. Йигит оромини йўқотди, кечалари ухламай тўлғонарди. Қизга етишмоқ йўлини қидирарди. Ниҳоят,йигит бир кампирнинг олдига борди ва ўз дардини баён қилди. Кампир оламдаги барча қабоҳат ишлари ва қўшмачилиги билан машҳур эди. Йигит кампирдан ўз дардига даво сўради ва унга ҳадялар берди.

Кампир йўлга тушди. У заргарнинг уйига келиб қиз билан кўришди ва бирга ўтириб суҳбатлаша бошлади. Кампир қизга ҳар хил воқеалардан гапираркан, охирида ошиқ йигит ҳақида сўз юритди. Ниҳоят, мақсадга кўчиб, ошиқ йигитнинг талабини айтди. Қиз ўзини жаҳли чиққан қилиб кўрсатди ва хизматкорларига буюрди: «Бу кампирни урингглар ва юзининг ярмига қоракуя суртинглар».

Хизматкорлар кампирни уриб, юзининг ярмига қоракуя суркаб жўнатдилар. Кампир ноилож уйига қайтиб келди ва воқеани йигитга баён қилди. Йигит оҳ-нолалар билан беқарорлик қиларди. Йигит тўсатдан оҳ-нолани тўхтатиб кампирнинг юзига қаради ва: «Агар қизнинг мақсади сени ҳақоратлаш бўлса эди, юзингни батамом қора қилиб ҳайдарди. Йўқ... Бу ерда бошқа ишоратлар борга ўхшайди. Фикримча, қиз менга ваъда ишорасини берган. Яъни, бундай ойдин кечаларда матлабинг муяссар бўлмайди. Ой шом еган қоронғи кечаларда омбор орқали боққа кирсанг, ўша ерда мен билан учрашурсан, дегани бўлади», деди ва кампирга ижозат бериб, қоронғи тушарини кута бошлади.

Ниҳоят, ойдин кечалар тугаб, қоронғи кечалар бошланди. Йигит омбор орқали қизнинг боғига кириб, уни кутди. Келинчак уйғоқ ётарди. Йигитнинг келганини сезгач, у эрининг қўйнидан оҳиста туриб, боғ томон юрди. Бу пайт келинчакнинг қайнатаси заргар уйғоқ эди. Келинини ўғлининг қўйнидан чиқиб, боғ томон кетганини кўрди. Заргар ҳайрон бўлди. Ярим кечада ёш нарса боғда нима қилар экан, деган андиша билан секин ўрнидан туриб, келинини таъқиб қила бошлади. Келин боққа кириб ошиғи билан топишди. Ошиқ йигит келинчакнинг мушк-анбар ҳидли сочларини ўз бўйнига солиб, уни қучоғига олди. Бири гапирди, иккинчиси тинглади, иккинчиси тинглади, бири хоҳлади, иккинчиси маъқуллади. Ниҳоят, ётиб ухлашди.

Шу пайт заргар оҳиста-оҳиста юриб уларнинг бошига борди. Кўрдики, ҳар иккаласи ҳам ухлабди. Заргар ўзича: «Агар буларни жаҳл устида уйғотсам, йигит менга заҳм етказиши муқаррардур», деб ўйлади ва ниҳоятда эҳтиёткорлик билан келинининг оёғидаги тақинчоқни ечиб олиб, ўз ўрнига бориб ётди. Келин уйғониб кўрдики, оёғидаги ҳалқани қайнатаси олиб кетибди. Келинни бадном қилиш учун ҳалқа етарли далил эди. Келин тезда ошиқни уйғотиб, ундан узр сўради ҳамда уни кузатгач, эрининг олдига кирди. Минг хил такаллуфлар билан эрини уйғотиб, деди:

— Баҳор фаслида уйнинг ҳавоси яхши бўлмайди. Баҳор шабадаси ҳар хил муаттар ҳидларни киши димоғига келтиради: кишида ажиб хуштабиатликни уйғотади. Тур, боққа кириб роҳатланиб ухлайлик ва баҳор айёмидан баҳраманд бўлайлик.

Эр ўрнидан турди ва хотини кетидан боққа кирди. Келин эрини ошиғи билан ётган жойга олиб борди, ёткизди ва ўзи ҳам ётди. Эрталаб уйғонишди. Келин эрига шикоятланди: «Курдингми, сенинг отанг мен ҳақимда бадгумон бўлиб, кечаси келиб оёғимдаги ҳалқамни ечиб олиб кетди ва мен унга ҳурмат юзасидан индамадим, безовта қилмай деб сени ҳам уйғотмадим». Эр хотинининг макрига учди. Заргар ўғли олдига келиб, келинининг нобакор ва маккорлигидан шикоят қилди ва кўрганларини ҳикоя қилди. Ўғил отасига деди:

— Эй ота, гумонингни қўй, менинг хотиним бундай гуноҳлардан пок, ҳеч қандай жиноят қилгани йўқ. Боғда бирга ётган мен эдим. Сен яхшилаб қарамагансан. Аксинча, устимизга келиб томоша қилишдан уялмабсан.

Ўғли ҳарчанд гапирса ҳам, аммо заргар ўз сўзидан қайтмади. Ва такрор-такрор гапирарди. Ўғлининг жаҳли чиқса-да, бироқ отанинг ҳурматини сақларди. Ниҳоят келинга қасам бермоққа қарор қилдилар.

Бу даврда ҳинд ҳукамолари тилсим яратган эдилар. Тилсим катта ҳовуздан иборат эди. Масалан, икки киши бир-бирига хусумат қилиб қозига борса, қози ҳар иккисини ҳовуз лабига ўтказиб қасам берар ва ҳовузга туширар эди. Ҳовузга тушган кишининг гуноҳи бўлмаса, у кишини сув ҳовуздан чиқариб ташларди. Агар гуноҳкор бўлса, ғарқ бўларди.

Келинчак ўзига ҳам шундай қасам бериб, ҳовузга туширишларини билди. Тезликда бир кишини топиб ошиғига мактуб юборди... Мактубда: «Менинг ҳаётим биргина сенинг ҳаракатингга боғлиқ бўлиб қолди. Агар мени қутқаришни ўйласанг, ўзингни жинниликка сол, бошингга тупроқ сочиб, кийимларингни йиртиб, ҳовуз олдига бориб ўтир. Мени олиб келиб ҳовуз олдига ўтказишлари ҳамоно, ўрнингдан туриб келиб мени қучоқла ва юзларимдан ўпгил», дейилган эди.

Йигит келинчакнинг кўрсатмасига мувофиқ ҳаракат қилди. Ҳовуз олдида уни қучоқлаб, юзларидан ўпди ва ниҳоят келинчакнинг юзига тарсаки билан ура бошлади. Йиғилган жамоат келинчакни девона қўлидан ажратиб олдилар ва қозининг ҳузурига олиб бордилар. Қози келинчакка

Нодир воқеалар

қасам ичишни буюрди. Келинчак қозига қараб: «Агар эримдан ва мана бу девона йигитдан бошқа киши менга яқинлашган бўлса, ажаб эмаски ҳовузда ғарқ бўлсам. Чунки бу девона йигит бугун менга яқинлашиб кўп азият берди», деди ва сувга тушди.

Келинчак сувдан саломат чиқди ва жамоат унга тасанно ўқидилар. Заргарни маломат қилдилар. Заргар ғам-ғуссадан эзилиб, беқарорлик ва уйқусизлик касалига мубтало бўлди. Ўйлашнинг зўридан кечалари мижжа қоқмай тонг оттирарди. Ниҳоят, заргарнинг кечалари ухлолмаслик хабари шаҳар подшосининг қулоғига етди. Подшоҳ заргарни чақиртирди:

— Эшитишимга қараганда, сен кечалари ухламас эмишсан, ростми? «Рост, ухлолмайман», — жавоб берди заргар. Подшоҳ унга: «Мени қўриқлашни, ҳарамим ва хазинамни қўриқлашни сенга топширишни хоҳлайман, зеро посбонликка сендан тузукроқ киши топилмаса керак», деди.

Заргар қабул қилди ва ўша кечасиёқ посбонликда қолди. Ниҳоят, ярим кечада, шоҳнинг филбони филхонадан бир филни етаклаб чиқди. Филбон у ёқ-бу ёққа қараб, қаср тагига келиб турди. Бир оздан сўнг, подшоҳнинг хотини подшоҳ қўйнидан чиқиб қаср томида пайдо бўлди. Малика томнинг лабига келиб ўтирди. Фил хартумини чўзиб, маликани ўз хартумига ўтқазиб олиб, ерга қўйди. Филбон билан малика бир неча вақт бирга бўлдилар. Улар бир-бирларининг висолларидан баҳраманд бўлишгач, фил яна маликани ўз хартумига ўтқазиб, қаср томига чиқариб қўйди. Филбон филни етаклаб филхонага кириб кетди.

Заргар бу аҳволни кўриб, ўзига ўзи деди: Модомики, подшоҳларнинг хотини шундай фаҳш йўлга кирган экан, менинг келиним ўғлимнинг тўшагини булғаса, ажабланарли ҳол эмас».

Шундан сўнг заргар ётиб, пешингача ухлади. Эртаси шоҳ заргардан сўради. Заргар тундаги воқеани баён қилди. Шоҳ маликани ва филбонни жазолади ва заргарни ўзининг энг яқин надимларидан бирига айлантирди.

Турғун ФАЙЗИЕВ таржимаси

Далолат

НИМА-НИМАДАН ДАЛОЛАТ БЕРАДИ?

- Кийим кир (ёки эски) бўлса иссиғи қочади, шу сингари бадан, айниқса, кўл-оёқнинг ҳам.
- *Кексаларнинг «ҳуштак чалма, шайтонни чақирган бўласан» деганини кўп эшитгансиз, албатта. Ҳуштак чалишнинг мия фаолиятига — асаб толаларига (ва кўзга ҳам) сезиларли салбий таъсири бор. У мусиқанинг акси. Кўп ҳуштак чалиш кўзни тиндириб юборади, одамни фаромуш қилиб қўяди, асабларни таранглаштириш эса шайтонни чақириш-да!*
- *Итнинг узлуксиз камида уч кун увиллашини шу уйга ажал оралаётганининг дараги деб биладилар, кимдир вафот қилиши билан итнинг увиллаши ҳам тўхтайди.*
- *«Тишинг — ризқинг» дейдилар, у ҳусн ҳамдир. Энг асосийси, тишларингиз саломатлигингизнинг ўттиз икки устуни ҳисобланади. Уларнинг ҳаддан ташқари сарғайиб кетиши кирлик ёки ўз касаллигидангина эмас, балки ички аъзолар, (кўпинча меъда ва жигар) оғринганлигидан, қонда бузилиш кечаётганлигидан ҳам нишонадир. Ҳамиша егуликни оғизнинг икки тарафида айлантириб еган маъқул, чайнашда иштирок этмаган тишлар мустаҳкамлигини йўқота бошлайди, касалликка тез чалинади. Қолаверса, чайнаш вақтида тиш ва милклар ўзига керакли озиқларга тўйиниб олади. Тишнинг тушиши худди соч оқариши каби ёш ўтаётганлигининг белгисидир.*
- *Кечаси уйқу пайтида оёқларнинг ўз-ўзидан қизиб, безовта қилиши дармонсизлик ва камқонликдандир. Остки қовоқ ичи ва лабнинг оқариши ҳам камқонлик аломатидир.*

Дилором тайёрлади

Миллий Тикланиш
Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАФУРОВ

Газета 00136-рақам билан рўйхатдан ўтган.
Буюртма: Г —0434.
Сотувда нархи эркин.
Ҳажми 2 босма табоқ.
Саҳифаловчи: Холида ИСЛОМОВА.
Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди.
Босишга топшириш вақти 21.15

Манзилимиз: Тошкент-83,
Матбуотчилар кўчаси — 32.
Телефон 133-50-18.
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи — Холли НОРБОЕВ